

Stavangeren

Medlemsblad for Byhistorisk Forening Stavanger

Nr. 3 2007 – 17. årgang

I redaksjonen: Vigdis Hovda, Axel H. Leversen, Kjell Petter Løhre og Hans E. Næss.

Leder – God historisk høstjakt	3
Av Hans E. Næss	
En gave til byen	4
Av Jan Gjerde	
Kongsgata 45 – «Charlottenlund»	7
Av Gunnar A. Skadberg	
Kjente du Inger Waage?	13
Av Jan Gjerde	
Lars Hertervigs mesén: Hans Gabriel Buckholm Sundt	17
Av Gunnar A. Skadberg	
Barndomsminner fra Stavanger på slutten av 1930-tallet (5)	28
Av Hans Jakob Andreassen	

Medlemskap tegnes ved innbetaling av kr. 250,- for enkeltmedlemmer og kr. 400,- for familiemedlemmer.

Beløpet innbetales til konto 3201.25.37300.

Adresse: Postboks 351, 4001 Stavanger. www.byhistoriskforening.org

Org.Nr. 984 289 669

ISSN 0806-184X

Program for Byhistorisk forening 2007

www.bychistoriskforening.org

Onsdag 28. februar kl. 19.00

Årsmøte på Ledaal (kun for medlemmer)

Etter den formelle årsmøtedelen vil Ove Magnus Bore fortelle litt om Ledaals historie og ta oss med på en omvisning.

Onsdag 28.mars

Foredrag av Helge Monstad med tittel
«Murbyggeriet i Stavanger på 1800-tallet»

Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Tirsdag 24. april

Foredrag av Finn Gabrielsen med tittel
«Stavanger dialekter»

Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Onsdag 30. mai

Byvandring: «Øyane: Sølyst-Engøy-Buøy»

Med Arne Almås

Fremmøte: Buøy Skole. Kl. 19.00

Onsdag 29. august

Byvandring: «Fra Petrikjerkå te Johanneskjerka»

Med Gunnar Roalkvam

Fremmøte: Petrikjerkå. Kl. 19.00

Onsdag 26. september

Arrangement med Sveinung Bendiksen og Åshild Helgevold.

Tittel: «Ajax og hans Stavanger»

Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Onsdag 31. oktober

Foredrag av Sven Egil Omdal med tittel
«Tre dødsdømte. Historien om de tre fra Stavanger som ble henrettet etter krigen.»

Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Onsdag 28. november

Foredrag av Hans Eyvind Næss med tittel
«Stavanger Bys utvidelser»

Sted: Arkeologisk museum. Kl. 19.00

Lederens spalte

God historisk høstjakt

Etter en sommer med fint vær i Nord-Norge og Sør-Europa kan vi som er blitt godt vannet i Rogaland gå en god historisk vekstsesong i møte. Dette nummeret av Stavangeren viser litt av den bredde vi har i lokalhistorisk forskning og formidling med solid forankring blant foreningens medlemmer. Artiklene av Gunnar A. Skadberg passer godt i dette nummeret. Gunnar A. Skadberg mottok Stavanger kommunes kulturpris ved en tilstelning i formannskapssalen 1. juni 2007. Foreningen er stolt og glad over at en av foreningens mest aktive medlemmer siden starten har fått denne utmerkelsen. I sin tale til prisvinneren fremholdt ordfører Leif Johan Sevland særlig Skadbergs innsats som skribent av bøker og artikler om lokalhistoriske tema fra byen og regionen og la vekt på hans evne til å formidle kunnskap om fortiden til barn og unge. Foreningen håper å få nytte seg av Gunnars Skadbergs iver og innsats i mange år fremover som skribent, kåsør og bygguide. Artiklene om Hans G.B. Sundt og om Lars Hertervig i dette nummeret er spennende lesning! Jan Gjerde hyller i en egen artikkel foreningens æresmedlem Unnleiv Bergsgard og hans viktige artikkel om byutviklingen i Stavanger Museums årbok.

Både i begrunnelsen til kulturprisen og av innsatsen til Skadberg og Bergsgard og mange andre aktive lokalhistorikere ser en at bevisst formidling av ulike sider ved byutviklingen og byhistorien i en populær form med etterrettelig innhold er viktig. Først når en har et godt kunnskapsståsted kan en bli hørt som vaktbikkjer for bevaring av byidentitet og lokale tradisjoner.

*Hans Eyvind Næss
leder*

Gunnar A. Skadberg og ordfører Leif Johan Sevland.

Haakon VII's gate fra Domkirkeplassen. (Foto: Jan Gjerde)

Det vekker oppmerksomhet og fører til medieomtale når velbeslårte borgere gir store pengegaver til gode formål for byen. Da stiller ordføreren opp med kjede og honoratiorene står på rekke og rad og lar seg avbilde med slips og brede smil. Og takk fortjener de, selv om det ikke er tale om den fattige enke som ga begge sine mynter til tempelbørsen. For det er nemlig slik at denne byen også får store gaver som ikke teller i budsjettene.

En slik gave har byen nylig fått av Unnleiv Bergsgard, æresmedlem i Byhistorisk Forening, Stavanger. Den er publisert som hovedartikkel i den siste utgaven av Stavanger Museums Årbok og omhandler Stavangers bebyggelse 1945 – 1965. Artikkelen er på 140 sider, og derfor går takken også til Stavanger Museum som til slutt sørget for at dette verdifulle manuskriptet kom på trykk med et glimrende utvalg bilder og forbilldelige billedtekster. For verken forlag, foreninger eller myndigheter står i kø når denne typen stoff skal sikres og publiseres. Det fikk Unnleiv Bergsgard erfare da han som redaktør gjennom 14 år kjempet for å få gitt

ut boken «En by tar form – Stavangers bebyggelse 1815 - 1940» av Anders Haaland. Den kom på Wigestrands Forlag i 1999, etter at den opprinnelige initiativtakeren, Stavanger Arkitektforening, hadde bakket ut og Fortidsminneforeningen i Rogaland gikk inn i siste liten og stilte nødvendige økonomiske garantier overfor forlaget. For det er nemlig slik at denne del av historien – historien om byens fysiske utvikling med alt som det innebærer – regnes som smal. Tiden vil vise at dette en feilvurdering.

På egen hånd fortsatte Bergsgard arbeidet der de andre slapp. Med seighet og grundighet uten sidestykke har han «for

egen regning» dokumentert og skrevet Stavangers byutviklingshistorie fra 1945 til 1965. Vi taler om den kanskje mest dramatiske epoke i byens fysiske historie etter 1860. Byen ble verken bombet eller brant ned under krigen. Resultatet var at vi i 1945 hadde en nedslitt by, en by preget av tidligere århundrers strukturer – pittoresk, men ufunksjonell. Utfordringene var formidable: Boligmangelen var katastrofal og sentrum i en forfatning helt uten mulighet for å møte de krav som administrasjon og næringsliv stilte til bygningsmessige fasiliteter og infrastruktur. Etter hvert kom rekkehusene i nye bydeler som vokste fram og sentrumssaneringen, debatt om byplangrepene og litt seinere i perioden motforestillingerne som resulterte i blant annet Gamle Stavanger og enda litt seinere reguleringsplanen for Sentrum og bestemmelsene for Trehusbyen. Det er disse prosessene Unnleiv Berggard gir oss spennende innblikk i: Planene, paradoksene, konfliktene, løsningene. Men veien dit var lang – og den kostet penger. På boligbyggingens område kom Stavanger Boligbyggelag til å spille en

hovedrolle, i sentrum kommunen og næringslivet. Den sosiale boligbygging hadde sitt økonomiske fundament i et samspill mellom offentlige banker og sparebankene. Sentrumssaneringen ble en hardere nøtt å knekke. I 1950 ble «Lex Stavanger» vedtatt av Stortinget. Loven innebar at tomteeiere i Stavanger sentrum kunne oppnå skattefritak dersom «erstatningen» ved salg eller makeskifte med kommunen ble reinvestert i annen fast eiendom. To år senere ble Stavangermodellen gjeldende for hele landet. «Arkitekten» bak løsningen var Andreas Cappelen.

Det må fastslås at Unnleiv Bergsgard har helt spesielle forutsetninger for å skive historien om Stavangers byutvikling i årene etter krigen, i tillegg til sin leservennlige skrivestil. Han er arkitekt fra NTH og kom til Stavangerregionen i 1956 og har vært byplansjef, regionplansjef, fylkesreguleringsarkitekt og ikke minst Stavangers byantikvar fra 1881 til 1989. Artikkelen i Museets årbok er tilrettelagt av Anne Tove Austbø med hjelp av tidligere byantikvar Elsa Grimnes og byarkivar Bodil Wold

Domkirkeplassen (Foto: Jan Gjerde)

Haakon VII's gt fra Kleivaparken (Foto: J. Gjerde)

Johnsen. Artikkelen er rikt illustrert, med fotos og tegninger, hvor Stavanger Boligbyggelag, A4-arkitektene (tidligere Retzius og Bjoland) er blant bidragsyterne. Her må også nevnes Stavanger kommune ved kommunalavdeling byutvikling som har hatt mangt et besøk opp gjennom årene av forfatteren under arbeidet og som har stilt velvillig opp og åpnet skuffer og skap. Men avslutningsvis: Hovedpersonen er Unnleiv Bergsgard. Takk!

Olav Vs gate – tidligere Jernbaneveien (Foto: Jan Gjerde)

Generell billedtekst til alle bildene:

Fra 1946 fram til den nye sentrumsplanen fra 1974, var det rådende planparadigmet i Stavanger: Riv alt! Slik skulle det ikke gå, men blant andre gateløpene Lars Hertevigsgate, Haakon VII's gate, Olav Vs gate, Kongsgårdbakken, og Klubbgata er fysiske spor etter arkitekt Vaalands enstemmig besluttede plan fra 1946.

Kongsgata 45 – «Charlottenlund»

Av **Gunnar A. Skadberg**

Den eiendommen som i dag omfatter Kongsgata 45, var kirkegods fra middelalderen og tilhørte Kannik som ble testamentert til Domkirkens kanniker i 1323. På slutten av 1700-tallet bodde res. kap. i Domkirken i et hus på eiendommen som altså siden fikk adresse Kongsgata 45. Res. kap. Børge Petersen von Fyren var sønnesønn av kjøpmann Henrich Petersen som på slutten av 1600-tallet klarte å berge seg i land på Kvitsøy fra sin havarerte skute som var på vei mot Bergen med varer fra Lübeck. I taknemlighet for å ha berget livet, reiste han siden det første vippefyret på Kvitsøy for å sikre skipsfarten bedre. For denne dåd fikk han 8. mai 1700 tillatelse av Christian VI å bruke tilnavnet von Fyren. Henrich Petersen var født i Ystad i Skåne i 1662, og han døde i Stavanger i 1711. Fra 1696 hadde han borgerskap i Bergen som «seilingsmand» fra Holstein.

Henrik Petersen von Fyren bosatte seg i Stavanger, der han livnærte seg som byens postmester. Han var innehaver av fyrvippen på Kvitsøy og av en fyrlykt på Høyevarde på Karmøy. Han og kona Birgitte Nyrop (1685-1767) fikk blant annet sønnen Morten (1711-1765) som ble født samme år som faren døde. Morten Petersen von Fyren ble kjøpmann og stempelforvalter i Stavanger. Han var gift med Christine Sophie Smith (1712-1788).

Det var deres sønn Børge Petersen von Fyren (1745-1816) som fikk leie bolig av statens eiendom Kannik på østsiden av Breivatnet. Han var prest i Domkirken fra 1773 etter først å ha innehatt en prestestilling i Moland i Aust-Agder. Han ble værende i Domkirken fram til sin død i 1816. von Fyren var en temperamentsfull mann, og i sin periode som stavangerprest var han ofte i tottene på sogneprest Gjellebøl. Børge Pe-

Bredevannet i 60-årene. Fotografert fra Axel Sømmes garveri (Posthustomten).

tersen von Fyren var gift med prestedatteren Anna Christine Kamstrup (1754-1814). Ekteparet fikk 13 barn, men de fleste av barna døde før de ble voksne.

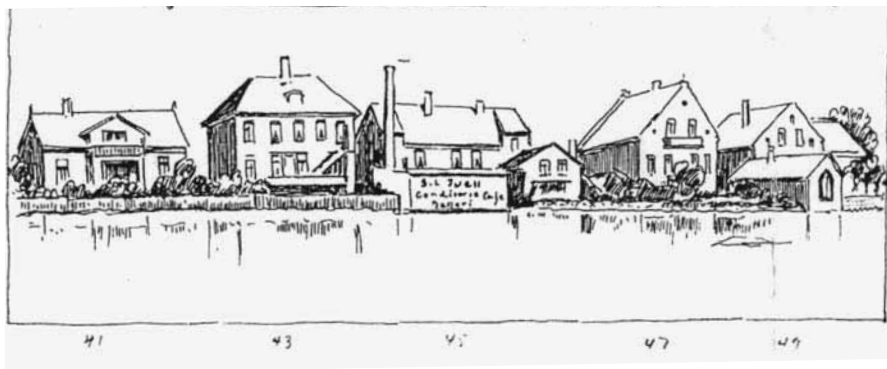
Børge Petersen har etterlatt seg et dårlig ettermæle som predikant. Tønnes Stavnen forteller at det var temmelig glissent i benkeradene i Domkirken når Børge Petersen stod på prekestolen. Dette bedret seg radikalt da han ble etterfulgt av Alexander Lange i 1818.

Presten von Fyren disponerte to løkker på sydsiden av Breiavatnet, og han utvidet stadig sin eiendom mot disse løkkene som lå ved Steglebakken. Han fikk tørket ut de to løkkene som bestod av myr. Deretter dyrket han dem opp, for som de fleste prester på 1700-tallet var han interessert i å utvikle jordbruket i landet. I sitt dikt «Egenæs» skriver Jens Zetlitz:

«...hvis Bølger om den steile Bakke
[Steglebakken] spøger,

hvor Petersen med økonomisk kunst
sin Grund og Bygning aarligaars for-
øger».

von Fyren fylte blant annet masse ut i Breiavatnet for å få større lekeplass til alle ungene. I en årsberetning fra «Stavanger Amts Landhuusholdnings Selskab» kan vi lese: «Paa denne Gaards [Kannik] Grund, og et Sted som kaldes Steilebakken [nå: Stiftelsesbakken] – strax udenfor Byen og i Bredden af Bredevandet – har den nuværende Kapellan, hr. Børge Petersen, bygget sig en Bopæl af den skjønneste Beliggenhed. Det besynderligste ved denne Bygning er ellers at den voxer med hr. Petersens Familie, at den, skjøndt stedse voxende, dog er en temmelig bequem Bolig. Hr. Petersen bygger for sig selv og med sine egne Penge. Den forøgede Grund er ikke Indgreb i andres Rettigheder end Bredevandets, og det har til alle Tider vært anseet hæderligt at gjøre Vand til Land. Hr. Petersen udfylder

Tegninger av Gunnar Wareberg:

Kongsgata 41, 43, 45, 47 og 49 med Breiavatnet i forgrunnen.

Til venstre på denne tegningen ser vi Parkkaféen der enkefru Anna Falck og Jess Daae holdt til. «Arken», nr. 43, tilhørte Emma Nilsen (gift i 1901 med trelasthandler Halvor Øgreid.) Videre ser vi «Charlottenslund», nr. 45, der Søren Lemmich Juell hadde sitt konditori og der Gustav Nesting deretter drev sitt renseri og fargerier.

Videre følger Kongsgata 47 der arkitekt Fredrik von der Lippe bodde. Det samme gjorde i en periode saksfører W. Olsen og fogd Halfdan Olsen (f. 1817 i Porsgrunn). Til høyre for nr. 47 ser vi Kongsgata 49, der Frøknene Ring drev sin pikeskole og hadde sin gymnastikksal for doktor Wyller og doktor Thorvald Buch overtok huset. Siden har Stavanger likningskontor og sosialkontor hatt lokaler i nummer 47 og 49 som etter hvert ble sammenføyd til «det røde murhuset ved Breiavatnet».

stedse dette Vand, og den Have han har under sit Hus, er næsten ganske hans egen Skabning.»

Det ble ekteparet von Fyrens barn som i 1831 (tinglyst 10.11) fikk kongelig skjøte på den eiendommen deres foreldre hadde forvaltet. Skjøtet stod i navnet til eldste datteren Christina Sophie (1776-1856), gift med kjøpmann Humfrid² Brygman Bees. Da hadde for lengst fogden over Jæren og Dalane, Søren Daniel Schiøtz satt opp sitt landsted, «Charlottenlund» på eiendommen. Han bodde med kona i Laugmannsgate 2 på Domkirkeplassen og hadde derfor ikke lang vei ut til landstedet. Kona het Charlotte Petrea Rosenkilde (datter av byens eidsvollsutsending Peder Valentin Rosenkilde), og det var hun som ble hedret med å få landstedet oppkalt etter seg da det ble reist et nytt hus på eiendommen i 1828.

Søren Daniel Schiøtz (1796-1863) var leder for byens brødrevennighet, og mange interessante personligheter må ha besøkt familien Schiøtz ved Breiavatnet, blant annet kunstneren og landets første afrikamisjonær Hans Christian Knudsen som i 1856 malte en akvarell av landstedet, en akvarell han har kalt «Charlottenlund». Ekteparet og presteparet på Finnøy, Gabriel Kirsebom og Gustava Blom Kielland, var også omgangsvenner med ekteparet Schiøtz, og har opplagt vært på besøk på landstedet ved Breiavatnet. Og da Laugmannsgata 2 inneholdt forsamlingshall i andre etasje, ble landstedet etter hvert mer og mer nyttet som bolig av familien Schiøtz.

Charlotte Schiøtz døde i 1850, men først i 1854 (tinglyst skjøte 24.04) fikk Schiøtz overta skjøtet på eiendommen fra von Fyrens arvinger for 2743 spesidaler. Samtidig ble tomtene til Kongsgata 44 og 46 fraskilt. En av von Fyrens etterkommere, Gunhild Petersen Stokke hevder for øvrig i et notat i «Mortepumpen» at det var Christin Sophias søster Laura Anna Sophie Müller Petersen som var impulsgeber til Henrik Ibsens dramafigur «Nora» i «Et dukkehjem».

Søren Daniel Schiøtz

Schiøtz giftet seg for annen gang i 1859 med Laurentse Petrea Svendsen (søster til brødrene og brødrevennene Lars og Svend Svendsen) Hansen som tidligere hadde vært gift med haugianer-kjøpmannen Engel Hansen («Engelsminde», Engelsminnegate 22).

25. januar 1864 fikk fogd Ambrosius Hansen overta den delen av eiendommen som lå på vestre side av Breiavatnet (der Kongsgate 45 ligger) for 4000 spesidaler av Schiøtz' arvinger. Tomter til Kongsgate 47 og 49 ble samtidig frasolgt. Hansen bygde på huset og foretok andre utbedringer.

I 1874 solgte fogd Hansens enke eiendommen ved Breiavatnet til fru Anna Kielland for 5105 spesidaler (tinglyst 07.05). Tomtene til Kongsgate 41 og 43 ble nå solgt. Anna Kielland het opprinnelig Anna Henriette Charlotte Schram og var født på handelsstedet Skagestrand på Nord-Island (15.10.1811). Hun var datter av den danske kjøpmannen Christian Gynther Schram og Anna Christine Olmann. I 1820 ble Anna sendt til Stavanger for å fostres

«Charlottenlund». Foged Schiøtz' bolig. Malt av H.C. Knudsen 1857.

hos amtmann Wilhelm Frimann Krogh på Kongsgård. Krogh hadde tidligere vært embetsmann på Island. I 1836 ble Anna gift med Alexander L. Kiellands farbror Gabriel Schanche Kielland (1812-1863). Ekteparet bodde i Nedre Strandgate 3. Det var for øvrig ekteparets eldste datter, Axeliene («Assa») Christine Zetlitz Kielland som ble gift med politimester og byfogd Henrik Finne. Anna Kielland døde i 1891.

Fru Anna Kielland (bodde selv i nummer 41, seinere: «Parkkaféen»). I 1885 leide hun ut Kongsgate 45 til lærerinnene Ovidia Løwold (født i Egersund 1837), og Noline Jæger (født i Mandal 1829), til «tilreisende» Johanne Klouman (født i Stavanger i 1868) og til overrettssakfører Christian Wilhelm Friis (født i Christiania 1859), hans kone Hanna Lovise (født i Christiansand 1858) og deres tjenestepike Dorthea Danielsen (født i Stavanger i 1860). Anna Kielland solgte sin eiendom (nummer 45) til overrettssakfører Johan Andreas Cornelius Johnsen i 1877 (12.07). Siden ble Johnsen fogd, og med denne yrkestittel solgte han sin eiendom til sønnen sakfører Johan Andreas Cornelius Johnsson for 16 200 kroner,

tinglyst 9. desember 1889. Johnson bodde aldri i huset, og i 1897 (03.04) overtok faren eiendommen igjen. Både far og sønn (sønnen skiftet skrivemåte på etternavnet for å unngå misforståelser med farens navn) var også formannskapssekretærer i hjembyen. Kjøpesummen var den samme som sist far og sønn skiftet eiendomsretten til huset..

Året etter (14.01) fikk skipperborger Nicolay Augustinius Tjensvold overta auksjonsskjøte på eiendommen for 14 000 kroner. En klausul fastslo at innehaveren av Kongsgata 43 skulle ha rett til å føre gjødsel i smuget mellom de to eiendommene (nummer 43 og 45). Året før hadde han fått kjøpe og skilt ut en tomt fra Kongsgata 36, der han bygde seg et hus som fikk adresse Bergelandsgata 29, så kjøpet av Kongsgata 45 var nok en pengeinvestering.

For allerede 24. juni 1899 solgte Tjensvold sin eiendom til konditor S. L. Juell for 16 000 kroner. Søren Lemmich Juell var født i Barbu i Øvre Moland i Aust Agder i 1862 som sønn av sakfører Søren Juell. Junior ble sendt til Stavanger for å gå på skole og bodde da hos lærer i Almueskolen Abraham Tønnessen (født i Tvedestrand

i 1816) og frue Bergitte Marie (født i Stavanger i 1830). i Bergelandsgata 39. Juell gikk ikke langt for å finne seg kone. Han ble nemlig gift 10. mars 1891 (i St. Petri kirke) med datteren i huset der han bodde, Tønnesine Tomine Tønnessen. Ut fra barnas fødested, virker det som om ekteparet først slo seg ned i Kristiania fra 1892 til 1894. Ved folketellingen i 1900 hadde ekteparet nemlig disse barna:

- 1) Bergit (født i Kristiania i 1892).
- 2) Abraham (født i Kristiania 1893).
- 3) Hanna (født i Stavanger 1894).
- 4) Sigrid (født i Stavanger 1896).
- 5) Søren (født i Stavanger 1898).

Sammen med familien bodde også mor til konditoren, Hanna (født på Tromøya 1835), og hans bror Nils (født i Barbu i 1875). I huset bodde også bakersvenn Ole Aanensen (født 1876 i Risør), bakerlærling Oscar Asgaudsen (født i Stavanger i 1883), og tjenestepikene Ingeborg Olsen (født i Håland 1881) og Tilla Svendsen (født i Stavanger 1884).

Først rigget Juell seg til med bakeri i kjelleren i Kongsgata 45, men i 1905 ble det bygd et nytt bakeri i mur i hagen. En av kundene hos Juell var Alexander L. Kielland som med målbevisste, raske skritt spa-

serte langs vatnet til Juells nybakte kaker, fortalte Gunnar Wareberg. «Juells konditori var meget mondent og byens fineste. Her tok man sin forlovede med når man skulle gjøre inntrykk på henne. Fine damer møttes til te, og byens gode borgere stakk ofte innom, enten det var for å kjøpe seg en kake eller titte på de unge «piger», fortalte Wareberg til journalist Hjørdis Smedvig i 1976. Når borgermester Kielland skulle til Jærs med sine venner i Svelas landauer fortrukket to flotte hester, stoppet vognen alltid utenfor konditoriet ved Breiavatnet, der Juell stod klar med en stor ladning med smørbrød og kaker som forfatteren og hans venner skulle ha med seg på sin etterlengtede utflukt.

Juell bygde en større danseplan ut i vatnet med plass til 60 dansende par. Fra denne plattformen hadde Carl Marnburg standplass når han skjøt rotter i Breiavatnet, fortalte Gunnar Wareberg.

Juell beholdt Kongsgata 45 til 1908 (23.09) da han solgte den til Gustav Hansen Nesting for 19 000 kroner. Nesting drev et kjemisk renseri i Juells bakeribygning i Kongsgata 45 fra 1908 ombygd i 1910 og ferdig i 1912, da en ny murbygning med dampanlegg hadde fått plass mot vatnet. På Nestings prangende skilt stod det: «Alt

Breiavatnet fra syd, ca. 1830. S. Leversens samling.

Charlottenlund i dag. Foto: Gunnar A. Skadberg

kan renses – alt kan farges. 17-mai-flekker borttages». Nesting bygde på både bolig- hus og sitt renseri ned mot vatnet i 1910, og en skorstein skapte inntrykk av industrialisering ved Breiavatn-idyllen. Fargeriet var ikke like populært blant alle byens innbyggere da en kunne se på vannflaten hvilke farger Nesting nyttet seg av til sine fargede stoffer, noe som varierte fra dag til dag. Før hadde garverne sørget for å forurense vatnet, nå overtok Nestings fargerier. 19. september 1917 ble fabrikkbygningen i Kongsgata skadet av brann. Nesting orket ikke å starte på nytt igjen, og han solgte derfor Kongsgata 45 til Stavanger kommune for 106 000 kroner i 1917 (08.08).

Kommunen reparerte og bygde opp igjen det skadete huset og drev bl.a. spedbarnkontroll i huset og leide ut kontor-

lokaler i huset som ble beholdt fram til 1980-tallet da private eiere overtok, men huset forfalt og det ble gradvis besøkt av uteliggere. I en reguleringsplan fra 1990 ble det bestemt at huset skulle oppføres i det utseende en kjente fra gamle tegninger, men disse tegningene gikk ikke tilbake til det opprinnelige huset fra 1828.

I 1992 fikk Charlottenlund ny eier, Anne Grethe Rihm som gikk i gang med å rehabilitere det falleferdige huset. Da huset nærmest var ferdig til å tas i bruk som restaurant og festlokale, ble det på ny «inntatt» av døgenikter som fikk satt fyr på det 29. november 1998. Heldigvis var huset godt forsikret og ble gjenreist slik at restauranten «Charlottenlund» kunne tas i bruk til det formål det var tiltenkt.

Kjente du Inger Waage?

Av Jan Gjerde

Keramikeren Inger Waage ble født i Bergelandsgaten i 1923, vokste opp i Løkkeveien i eiendommen hvor hennes far Johan Nielsen drev møbelverksted og -forretning, og hun døde i Stavanger i 1995, 72 år gammel. Hun utdannet seg til keramiker ved Statens Håndverks- og Kunstindustriskole i Oslo 1943–1946. Noen år drev hun keramikkverksted på Løkkeveien, og i 1953 begynte hun som brukskunstner ved Stavangerflint i Kvaleberg.

Stavangerflint hadde startet produksjonen i 1949 og det var direktør Trygve Brekkes ønske at bedriften i tillegg til produksjon av bruksprodukter i fajanse/flint, også skulle ha et sortiment av kunstprodukter. Inger Waages håndmalte produkter fra 1950-tallet vant stor popularitet, særlig i utlandet. Det meste av hennes produksjon ble ek-

sportert. Hun arbeidet ved Stavangerflint gjennom det meste av tre tiår, fram til 1979, da bedriften i Hillevåg ble lagt ned etter at den hadde fusjonert med Figgjo Fajanse i 1968.

Inger Waage hadde en meget stor produksjon, og hennes produkter regnes i dag som de kanskje mest kreative og særpre-

*Inger Waage
begynte på
Stavangerflint
som brukskunstner
i 1953. Bilde
utlånt fra Pål I
Waages arkiv.*

gede industrielle keramiske produkter som ble laget i Europa på 1950 og -60-tallet. I antikvitets- og samlerkretser regnes hun med i gruppen av tidens fremste designere fra denne perioden. – Hadde Inger Waage bodd i Storbritannia, hadde hun vært adlet, skrev en dansk keramikkeksperter til meg for litt siden. I tillegg til pynteting laget hun souvenirartikler, anledningsartikler, barserviser og dekor til en lang rekke brukserviser. Blant de mest kjente av disse er det ildfaste Flamingoserviset Bambus. Det er utstilt på Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design i den nymonterte samlingen som markerte 100-årsjubileet for unionsoppløsningen i 2005. Nylig har Folkemuseet på Bygdøy innredet en leilighet fra 1965, er er to av Inger Waages arbeider representert. Hennes ry og anerkjennelse i utlandet kan beskrives med boken «Ceramics of the 1950s» av Graham McLaren, utgitt i 2003. I første kapittel beskriver han

utviklingen i britisk keramikk etter annen verdenskrig og påpeker at den hentet mye inspirasjon fra Skandinavia og Italia. For å illustrere dette poenget starter boken med et stort fargebilde av et arbeid av Inger Waage.

Inger Waage er godt kjent i samlerkretser og på grunn av internett er det oppstått et internasjonalt marked for kjøp og salg av hennes produkter. Mange nettsteder, til og med to i Japan, har Inger Waages produkter i sitt sortiment. Til min egen, lille samling har jeg fått tak i objekter fra både Australia, USA, Canada, Storbritannia, Danmark og Sverige.

På tross av at hun er godt kjent og anerkjent, foreligger det ennå ingen bok om Inger Waage, slik det gjør for mange andre brukskunstnere som har tilsvarende anerkjennelse. Jeg har sett det som en utfordring å gjøre noe med dette – men det er ikke enkelt. Riktignok finnes det i sta-

Etter hvert økte etterspørselen etter Inger Waages arbeider som en raket, og hun hadde i en periode en egen malersal,» I.W.-avdelingens», med dyktige assistenter for å dekke opp den store produksjonen. Kanskje noen av Stavangerens lesere kjenner seg igjen eller kjenner noen på bildet? Foto: Fra Stavangerflints arkiv på Figgjo Museum.

Typiske gjenstander fra Inger Waages produksjon på 1950-tallet. Foto: Fra Stavangerflints arkiv på Figgjo Museum.

vangerregionen mange store samlinger av Inger Waages arbeider, og jeg har fått kontakt med mange informanter som enten arbeidet sammen med henne eller i andre avdelinger på Stavangerflint. De har bidratt med meget verdifull informasjon, men fortsatt er det noen hull. Figgjo AS har tatt vare på mye materiale fra Stavangerflint og har sørget for sikker oppbevaring av dette, men noen fullstendig oversikt over Stavangerflints sortiment og Inger Waages produksjon har jeg ennå ikke funnet. Inger Waage signerte de fleste av sine arbeider, men mange av hennes dekorarbeider, det gjelder særlig servisene, har bare det kjente merket med flintøksen.

Inger Waage startet alene som kunsthåndverker i 1953, men fikk snart behov for først én, siden flere assistenter som malte. På det meste var de 8–10 medarbeidere. Store ordrer løp inn fra blant annet USA, og når man tenker på at hver enkelt gjenstand kunne ha fra 20 til 60 penselstrøk i mange farger, forundrer det ikke at det måtte mange dyktige malere til.

Den store eksporten av Inger Waages håndmalte arbeider særlig til USA hang også sammen med at Stavangerflint (likeså Figgjo Fajanse) hadde leveranser til de amerikanske styrkers kantiner i Europa etter krigen. I disse kantine var det også en suvenirbutikk, hvor blant annet Inger Waages produkter ble svært populære blant amerikanske soldater for å ta med seg hjem fra Europa.

Fra 1959 ble det innført tidsstudier også på håndmalte produkter ved Stavangerflint. Dette førte til at konturer ofte ble silketrykket på forhånd, og antallet farger og «strøk» ble redusert. Likevel er i det i denne perioden – på 1960-tallet – at Inger Waage virkelig fikk vise hvilken kunstner hun var. Gjennom forenkling og stilisering av motivene nådde hun nye høyder. I 1961 lagde BBC en 20 minutter lang TV-film om henne og bedriften. Den ble vist i Storbritannia og i Tyskland, Italia., Frankrike og USA.

I en årrekke var det plassert en stjerne ut fra bokstavnene i navnet Stavangerflint. Plasseringen av stjernen var en kode som

anga produksjonsåret, men jeg har ennå ikke lyktes i å knekke selve koden.

Som et ledd i mitt innsamlingsarbeid av kildestoff, har jeg utarbeidet en PP-presentasjon som viser omfanget av og ulike sider ved Inger Waages produksjon. Denne kan fås tilsendt gratis via epost ved å sende en melding til jangjerd@online.no

Fortsatt er det noen spørsmål som står ubesvarte når det gjelder Inger Waages designarbeid for Stavangerflint. Så, er dette et felt du har innsikt i, vil jeg sette stor pris på kontakt, gjerne på telefon 930 87 597 – eller i form av en mail.

Er det noen av Stavangerens lesere som kan hjelpe meg å knekke Stavangerflintkoden?

E-post – adresser

For i størst mulig grad å kunne redusere våre utgifter ved utsendelser av innbydelser og annen informasjon til våre medlemmer, ønsker vi å benytte e-post. Vi vil derfor be alle som har e-postadresse, om å sende denne til Harald Sig. Pedersen. Til deg som har fått ny e-post adresse, har du gitt beskjed om endring ?

*Harald Sig. Pedersen, Grytningskroken 4, 4041 Hafslund,
tel.: 51 55 61 99, pede7@online.no*

Lars Hertervigs mesén: Hans Gabriel Buchholm Sundt

Av Gunnar A. Skadberg

Jeg har lest det meste som er skrevet om kunstmaler Lars Hertervig, men aldri fått sammenheng i at lederen av handelshuset «Ploug & Sundt», Hans Gabriel Buchholm Sundt (1768-1839) fra Egersund, kunne være Hertervigs mesén, siden Hertervig var født i 1830 og Sundt døde i 1839. Ei heller hadde sjefen for «Ploug & Sundt» noen sønn med farens navn. Jeg har likevel alltid sett for meg at det var i Skagen 18 Hertervig hadde maleropdrag for brødrene Aanensen da han oppdaget maleriet av Knud Baade på veggen, maleriet som han, i smug, kopierte.

Nils Bjørn Møller
Portrett av Lars Hertervig 1851, Nasjonalgalleriet

Men jeg skjønnte etter hvert at det måtte foreligge en feil i mitt resonnement, og ville få oppklart dette. Jeg oppdaget da at byens mest kjente Hans Gabriel Buchholm Sundt hadde en navnebror som var hans nevø. Sjefen for «Ploug & Sundt» hadde nemlig en yngre bror, Hercules Weyer Sundt (1771-1856) som var kontorsjef hos broren. Hercules Weyer Sundt og kona Sibylle Sop-

hie Heldt (1770-1838) hadde sin bopel i Skagen 14.

Mesén Hans Gabriel Buchholm Sundt ble født i Stavanger 1. oktober 1800, og han vokste altså opp på Skagen. Han gikk på den private realskolen som ble opprettet i Kirkegate 2. Der gikk han sammen med jamnaldringen Christian Zetlitz Bretteville som fikk bo i hjemmet til Hans Gabriel mens han gikk på skolen, da det ble for tungvint å dra hjem til besteforeldrene på

Christianslyst hver dag. (Christian var barn barn av apoteker og proprietær Christian Magnus Zetlitz og Frøchen Kielland Zetlitz).

I ungdommen fikk Hans Gabriel reise utenlands for å skaffe seg en handelsutdannelse. Men i 1832 var han tilbake i Stavanger, der han dette året skaffet seg handelsborgerbrev som kjøpmann. Han bygde seg opp en solid forretning, der vinimport ble hans spesialfelt. I 1837 kjøpte han sin første skute. 12 større og mindre skuter

Kjøpmann Hans G. B. Sundt jr.

skulle etter hvert komme til å tilhøre hans rederi. Han hadde eget sjøhus ved siden av farens i Østervåg. Hans G. B. Sundts sjøhus lå på den tomten som siden fikk adresse Breigata 26. Sjøhuset strøk med i brannen i 1860, og Sundt mente at løytnant Birger Hielms nye reguleringsplaner etter brannen ville gjøre sjøhuset ubrukelig til sitt opprinnelige formål da det nye gateløpet lå for langt fra sjøen. (Ingen hus bærer i dag adresse Breigata 26).

Ved Badedammen anla Sundt sitt eget skipsverft omkring 1840. Han kalte det for Sylphideverven etter sin skonnert «Sylphiden» som ble bygd på Rosenkildeverven noen år tidligere. Etter Sundts død i 1884, ble verftet ved Strømsteinen skjøttet over til firmaet Erik Berentsen.

Sundts skip var:

- 1) Jagt «Jonantha», 20,5 com.l. (1837)
- 2) Brigg «Ino», 95 com.l.
- 3) Skonnert «Sylphiden», 59 com.l.
- 4) Jagt «Nippen», 8,5 com.l. (1843)
- 5) Jagt «Alma», 13 com.l. (1848).
- 6) Jagt «Fortuna», 10,5 com.l. (1843).

- 7) Galeas «Gilda», 27 com.l. (1857).
- 8) Jagt «Aura», 13 com.l. (1858).
- 9) Bark «Heidrun» 137 com.l.
- 10) Bark «Viandra», 246 com.l.
- 11) Jagt «Giselda», 12,5 com.l.
- 12) Bark «Zorida», 238,5 com.l.

Hans Gabriel Buchholm Sundt giftet seg med jamnaldringen Helene Hansen født i Stavanger 3. oktober 1800 og død samme sted i 1888. Hun var datter av sorenskriver Johan Frederich Hansen og hustru Abel Margrethe Krog. Ekteparet Sundt bodde i Kirkegaten 35, et hus Sundt fikk reist i 1836, men som gikk med i Storabra'en i 1860. Sundt fikk imidlertid gjenreist både bolighuset og forretningen i Breigata 4 som henger sammen med Kirkegaten 35 på baksiden (men som nå har adresse Kirkegaten 33 selv om det altså ligger til Breigata). Ekteparet Sundt fikk ingen barn, men i huset deres bodde husjomfru Eline Sørensen og tjenestepikene og søstrene Marie og Karen Osmundsen, alle fra Stavanger.

Storabra'en som rammet Stavanger tirsdag 13. mars 1860, la ca. 200 hus i aske. Byens myndigheter ville selvsagt forsøke å unngå en liknende katastrofe i framtiden. Et av tiltakene som ble realisert i denne hensikt var at det ble stykket ut en ny gaterasé fra Valbergtårnet (Kirkegaten 31-33) og østover mot østre våg. Den nye gaten ble anlagt så bred at det skulle bli vanskelig for en eventuell ny brann og nytt gnistregn å slå over gaten. Kjøpmann Hans Gabriel Buchholm Sundt (1800-1882) i Kirkegaten 35 satte seg opp et nytt murhus øverst på nordre side av gaten etter brannen (i dag «Kramer Frisør Kafé og Barbershop»). Mens dette skrives i mai 2006 foregår det ombygging av dette huset). I et vakkert trehus som dessverre strøk med i brannen, hadde kjøpmann Sundt et solid vinlager vel forvart i kjelleren. Det fortelles at byens tørste brannmenn stakk «hull» på et oksehode og deretter mesket sin buk med lindrende og velsmakende væske fra kjelleren i dette huset, tirsdagen i mars 1860.

Hvordan innsatsen deretter ble i forhold til brannslukkingen, sier historien intet om.

Sundt brukte mye av sin formue til beste for andre. M. L. Michaelsen mener at han må ha hjulpet tusener av mennesker gjennom et langt liv. For sin egen del var Sundt en nøktern og nøysom mann. Da Sundt døde var det i alle fall lite igjen av alle pengene han hadde tjent, og sin forretning overdrog han allerede i mai 1880 til sin søstersønn Jacob Lindemann Bull jr. (sønn av Henrikke Marie Sundt og sørenskriver i Ryfylke Jacob Christian Lindemann Bull.) Bull jr. solgte sitt hus i 1897 til brødrene og husmannsguttene fra Høyland Arne og Sven Haabeth. I 1913 overtok Stavanger Handels- og Industribank huset, og i 1928 ble det solgt til Stavanger og Rogalandsbanken (sammen med Breigata 4). Siden har murhusene både i Kirkegaten og Breigata hatt en rekke nye eiere.

L.M. Michaelsen skriver at Hans B. G. Sundt skydde all offentlighet og alt som kunne lede oppmerksomhet mot ham, men dette står i så fall i motsetning til at Sundt ble valgt til den første formannen i Stavanger Handelsforening fra 1836 til 1843, og at han gjennom mange år ble valgt inn i bystyre og formannskap. Michaelsen skriver videre om hans «spillende lune, godmodige vidd, hans kjennskap til alt hva som foregikk, hans utstrakte lesning og mange interesser. Han var en hæder for sin by», skriver Michaelsen.

Allerede som formann i Handelsforeningen fikk Sundt vist sitt hjertelag. I et referat i foreningen fra 16. mai 1839 skriver han at grunnet feilslått fiske i Sunnhordland med påfølgende sult og nød blant lokalbefolkningen, har han tatt initiativ til en innsamlingsaksjon blant medlemmene i Stavanger Handelsforening. For pengene (335 spesidaler) ble det kjøpt inn havre, såkorn og poteter. Frakt av varene til Bømmelhavn ble også besørget fra Stavanger.

Trolig var inntrykk fra utlandet bakgrunnen for at kjøpmann Sundt i 1836 foreslo for Formannskapet at byen burde få ga-

tebelysning, i alle fall ved hvert av de to sprøytehusene, der byens brannsprøyter ble oppbevart. Sundt mente også at det var påkrevd å sette opp gatelykter ved kirkegården og på Fisketorget, men Formannskapets Christian Fredrik Jacobsen mente at en fikk klare seg med de håndlyktene som allerede var i bruk. Det ble likevel installert gatelykter ved sprøytehusene, og Sundt fikk bestilling på olje til lyktene!

Vi aner også Sundts filantropiske holdninger i 1841 da han nest etter handelshuset «Jacob Kielland & Søn» var største bidragsyter ved innsamling til «de brandlidte» ved brannen i Trondheim dette året. Fra 1847 til 1852 var Sundt medlem av byens fattigkommisjon, og året etter var han med i en kommisjon som skulle forberede atskillelse av Frue sogn fra Stavanger. På vegne av Formannskapet påtok han seg i 1852 å lede arrangementskomiteen for avskjedsfesten for rektor Hammer på Kongsgård i Klubbelskapets lokaler ved Domkirkeplassen. Året etter gikk han inn i direksjonen for byens Tegneskole, og i 1856 satt han i festkomiteen som forberedte mottakelse av kronprinsen til Stavanger om sommeren dette året. (Karl IV, sønn av Oscar I).

I 1847 ble Hans G. B. Sundt valgt inn i Bystyret, og fra 1850 var han også med i Formannskapet, men referatene fra Formannskapet forteller at han ofte var syk. I 1855 var han viseordfører, og et av formannskapsmøtene ble avholdt i hans privathjem i Kirkegaten 35 dette året. I referatet fra dette møtet går det fram at Sundt hadde nedsatt hørsel, og i 1858 trakk han seg fra sine verv som politiker grunnet hørseldefekten, og denne hørselnedsettelsen forklarer nok mer om hvorfor Sundt skydde offentlig oppmerksomhet enn at mannen var beskjeden, slik Michaelsen antyder.

Men sitt filantropiske arbeid ga ikke Sundt opp, og i 1859 tok han som medlem i foreningen for privat fattigpleie initiativ for å få reist 6-8 arbeiderboliger for noen av byens husløse familier. Da Bystyret avviste hans søknad, gikk han i gang med å

samle inn penger blant byens innbyggere, til dette foretaket.

I 1877 (30.10) tok Sundt ut nytt borgerskap; denne gang som boktrykker og bokbinder – i tillegg til sitt handelsborgerskap.

SUNDT OG HERTERVIG

Det var i 1850 Sundt skulle ha utført noe malerarbeid i sitt hus i Kirkegaten at han henvendte seg til brødrene Aanensen i Nygata (Peder i nr. 9 og Salve i nr. 13) som sendte sin læregutt Lars Hertervig for å utføre oppdraget. Hertervig benyttet da anledningen til i hemmelighet å kopiere et maleri av Sundts venn, Knud Baade, som hang på veggen i stuen i Kirkegaten 35. Sundt avslørte sin malersvenn, og den kunstinteresserte mannen oppdaget straks et talent utenom det vanlige, og sammen med løytnant Bernt Lund i Stavanger var han villig til å hjelpe Hertervig til å få en tegne- og malerutdannelse. Sundt drøftet også Hertervigs framtid med Jens Zetlitz Kielland og kjøpmennene Hans Jensen Lindahl og Henrik Svendsen.

Da Hertervig fikk reise på Tegneskole i Christiania, bodde han hos Sundts danske venn John Edmund de Conninck. Sundt kjente også kunstneren Johan Eckersberg som veiledet Hertervig under studieoppholdet i hovedstaden. Da Hertervig ble rådet til å studere videre med Hans Gude i Düsseldorf, fikk han økonomisk støtte fra Sundt. Sundt mente for øvrig at det var skuffelsen over den brutte forbindelsen mellom Hertervig og Helene Winckelmann i Düsseldorf som utløste hans mentale problemer. En kasse som inneholdt Hertervigs arbeider fra Düsseldorf-perioden ble ettersendt til Sundt i Stavanger, og disse malerierne ble auksjonert bort for en billig penge etter Sundts død.

Da Hertervig vendte hjem fra Düsseldorf i 1854, gikk han fra Kristiansand til Stavanger, for ikke å belaste Sundts konto mer enn nødvendig. Dette hadde Sundt vondt av, og han bebreidet sin kunstnervenn for hans spinking og sparing, men Hertervig svarte slukøret at Sundt hadde hatt nok utlegg og besvær med ham. Seinere rømte Hertervig når han oppdaget Sundt i nær-

«Stavanger sett fra Våland», malt 1865.

heten. Han skjemtes for å ha skuffet sin velgjører ved ikke å leve opp til de forventningene som var stilt til ham.

Men Sundt bebreidet aldri den syke mannen og prøvde etter beste evne å hjelpe ham. I flere perioder bodde faktisk Hertervig hjemme hos Sundt privat i Kirkegaten 35. Men i 1854 sendte Sundt Hertervig av gårde på sin seilskute «Sylphiden» med kvekersympatisøren Torger Some som skipper – da Sundt håpet at frisk havluft skulle virke forfriskende på den syke, forvirrede og nedbrutte mannen. 22. oktober i 1854 lå «Sylphiden» på redan i den spanske byen Malaga og tok inn last til Göteborg. Denne dagen ble Some overfalt og stukket ned i havneområdet, et mord som selvsagt oppskaket Hertervig og førte til at han reiste hjem så fort som mulig.

Vel hjemme i Stavanger betalte Sundt en tid for at Hertervig kunne få bo i madam Jespersens Hotell i Prostebakken. Sommeren 1853, 1854 og 1855 sørget Sundt for at Hertervig fikk bo hos broren Lauritz Olaus Sundt (1814-1898) som også hadde vært ansatt i «Ploug & Sundt» før han kjøpte Milje gård i Skånevik. I Skånevik malte for øvrig Hertervig noen av sine beste malerier. Ekteparet Sundt i Kirkegaten eide bl.a. de to berømte Hertervig-maleriene «Ved smien» (1856) og «Rullestadjuvet» (1856) som siden ble kjøpt av Alexander Kiellands familie.

HERTERVIGS SYKDOM

I 1856 tok Sundt initiativ for at Hertervig ble lagt inn som pasient på Gaustad sykehus. Han søkte om offentlig bidrag fra Stavanger kommune til dette oppholdet. Formannskapet forlangte en erklæring om Hertervig fra lege for saken kunne behandles. Doktor Emil Lange (Alexander Kiellands fetter) kom da med en uttalelse 27. juli 1856 der det heter:

«Maler Hertervig, der for to Aar siden efter et fleraarigt Ophold i Düsseldorf hjemkom sindssvag, har fra den Tid efter Hr. Grosserer Sundts sigende stedse væ-

Peter Nicolai Arbo: Skisse av Lars Hertervig som tegner.

ret sindsforvirret. Den samme Tilstand vedvarer fremdeles; dog er hans Sindssygdом ikke af den beskaffenhed, at han kan siges at tiltrænge en fra den almindelige Fattigforsørgelse særegen Behandling. Paa Grund af hans sindsforvirrede Tilstand, har det hidtil været nødvendig i Et og Alt at sørge for ham, hvilket formodentlig heretter vil komme til at paahvile Fattigvæsenet, sandsynlig for hans hele Levetid, hvis der ikke drages Omsorg for at faae ham helbredet. At Helbredelse i dette Tilfælde maa være at vente, er der al mulig Grund til at haabe og det maa saaledes være i Communnens egen Interesse at søge dette opnaaet, selv om de Udgifter, som ere forbundne hermed, maatte synes noget store.»

I Sundts henvendelse til Stavangers fattigkommisjon fra 29. februar 1856 heter det:

«Til den ærede Fattige Comission i Stavanger. Det tør være de fleste af den ærede Commissions Medlemmer bekjendt at jeg i Aaret 1850 foretog mig i Forening med nogle flere, at forhjælpe den unge Hertervig til at uddanne sig som Landskabsmaler, til hvilken Ende han opholdt sig i Christiania

under Eckersbergs Veyledning og senere i 1852 & 53, under Gudes i Düsseldorf.

I Juni 1853 kom han hjem og foretog da en Studer-Reise, hvorpaa jeg i Octob. samme Aar lod ham retournere til Düsseldorf. Men saasom han allerede i Januar 54 i sine Breve klagede over Sygelighed, og dette vedblev, maatte jeg tillade ham at komme hjem, hvilket skeede i April 1854. Desværre viste det sig strax at han var vanvittig og i denne Tilstand er siden ingen Forandring indtraadt.

Noget hen paa Sommeren besluttede jeg efter Samraad med Doctor Løwold, at sende ham paa en Tour med et af mine Fartøier til Middelhavet, hvorfra han retournerede i Novemb. samme Aar, og har siden den Tid været hos mig til først i Octob. f. A. Det faldt mig mulig da ind, at det maatte være mindre godt at et Menneske i hans Forfatning, saa bestandig var alene overladt til at ruge over sine gale Ideer, og som Følge heraf bad jeg Malermester P. Aanensen om at tage ham ned til sig, imod at jeg vilde erstatte ham derfor, – i det Haab, at han der var bestandig at være omgivet af Mennesker og ved muligens at faae ham til at deeltage i et og andet Arbeide, kunde adspredes og uddrives af sin forvirrede Tankeretning – kort i det Haab at denne Forandring kunde virke helbredende paa ham.

Jeg tilstaaer, at jeg var tilfreds med at slippe for at have ham i Huset nok en Vinter; thi det er ingenlunde behagelig at have et vanvittig Menneske i Huset, ene overladt til sig selv paa et Værelse, hvor han nødvendigvis maatte have saavel Lys som Ild i Ovnen. Aanensen var saa snild at indvilge i at tage ham ned til sig, saasom han desuden havde adskillige unge Mennesker i Huset. Det har imidlertid desværre viist sig, at dette bestandige Samvær med Mennesker ikke har fremkaldt nogen Forbedring i de mentale Evners Forstyrrelse.

Den Syge har verken i mit Huus eller hos Aanensen nogensinde været balstyrig, men dog periodisk saa urolig og spændt,

at han har foraarsaget nogen Ængstelse; i Regelen er han roelig. Aanensen har nu erklæret, at han ikke længer kan have ham, da deels hans Fruentimmer [Ane Bergitte Gjertsen, født i Kristiansand 1823] som berørt ængstes, og deels vil han nu mangle Huusrum saasom han nu ved Foraarets Komme, maa indtage flere Arbeidere. Der er en Selv-Følge, at der ikke kan hvile nogen Forpligtelse paa mig til længere at have Omsorg for ham, og da hans Fader som er vel bekendt, umulig kan tage ham, saa maa Communen nu overtage den videre Omsorg.

Idet jeg antager at hans Galskab dog ikke er af anden Beskaffenhed, end at der muligens kan være Haab om Helbredelse, saa tillader jeg mig at foreslaae at den ærede Commission fatter Beslutning om med første Dampskib at sende ham til Gaustads Sindssyge-Indretning; imod at jeg vil være villig dertil at bidrage 60 Spd. ligesom og at sørge for at han dertil er udrustet med de fornødne Klæder. Jeg troer at der er meget Grund til at haabe der at se ham helbredet og finder det derfor Pligt for mig at fremsætte saadant Forslag saa meget mer som jeg tillige netop derfor maa indtage det i Communens Interesse om mit Forslag tiltrædes; thi ligesaa meget som jeg haaber Helbredelse af hans Didsendelse ligesaa sikkert synes jeg at matte antage det Modsadte, om han ikke kommer did, men skulde f. Ex. udsættes paa Landet; og under denne Forudsætnings Rigtighed vil Udgiften for Communen formeentlig kunne paaregnes mindre om man slaer ind paa Helbredelsesveien end om man slaer ind paa nye Udtællinger, der muligens kan komme til at vare mange Aar, og altsaa snart blive meget større.

Skulde Ophold ved Gaustad blive nødvendig for mer end et Aar, bidrager jeg ogsaa Sp. 60 for det Andre. Den alermindste Betaling, der, er netop nu forhøiet fra 36 til 40 Sk. pr. Dag. Det vil være nødvendig snarest mueligt at fatte Beslutning i denne Anledning; thi om det blev at sende ham

«Lars Hertervig in memoriam» har kunstmaler August Jacobsen (1868-1955) kalt dette maleriet han har laget av den aldrende Lars Hertervig. Det er vel lite trolig at Hertervig har sittet modell for kunstmaleren, men Jacobsen har tydeligvis nyttet interiøret fra Rosenberg gate 38 som bakgrunn for bildet av sin kunstnerkollega. Jacobsen var født i Stavanger i 1868 og har derfor hatt god anledning til å bli kjent med ansiktet til Hertervig. Dette er et foto av maleriet som jeg har fått kopiere fra fotoalbumet til Bjørg Sandve på Bryne. Hun var et barnebarn av August Jacobsen. Hvor maleri-originalen finnes, vet dessverre ingen av Bjørg Sandves slektninger på Rossaland i dag (2006), men det er svært interessant at vi her kan danne oss et bilde av hvordan Lars Hertervig så ut på sine gamle dager. Etter min mening har ansiktet mye til felles med ansiktet på ungdomsmaleriet vi har av Hertervig fra Düsseldorf tiden (malt av studiekamerat Niels Bjørnsen Møller).

afsted, maa Anmeldelse derom først indsendes og deraf følgende Indvilligelse af Directeuren erholdes, og det vilde blive slemt om Aanensen ikke vilde beholde ham saalænge indtil Afsendelsen kunde skee.»

20 august 1856 forfattet Sundt følgende skriv til byens magistrat:

«I Følge Formandskabets Forlangende i Skrivelse til Magistraten af 13. May – i anledning mit Forslag til Fattigkommissionen, at faae den sindssvage Maler Lars Hertervig ind paa Sindssyge-Indretningen Gaustad – at tilveiebringe Lægens Erklæring, om hvorvidt det maatte ansees nødvendig at anvende paa ham, en fra den almindelige Fattigforsørgelse, afvigende særegen Behandling; giver jeg mig den Ære hermed at oversende Docotor E. Langes Erklæring derover; idet jeg derhos gjentagende maa gribe Anledningen til at bemærke, hva jeg i min Skrivelse til Fattigkommissionen om denne Sag yttrede, at jeg lige siden Marts Maaned har betalt Kost og Logie for denne Sindssyge hos Bager O. Nielsen med 6 ort 12 sk. pr. Uge, samt fremdeles gjør saa; men at jeg hermed maa gjøre Paastand paa fra medio førstkommende Septbr. at vorde fritaget herfor, saa at Fattigvæsenet fra denne Tid maae overtage at tilsikre

Bager Nielsen Betalingen; om den syges Afsendelse til Gaustad ikke bliver besluttet. Malermester Aanensen har underrettet mig om at han i den sidste Maaned ikke har kunnet faa Hertervig at arbeide ude – uden en enkelt Dag – med godt Moed saaledes som han tidligere gjorde, og no gensomhelst Indearbeide har han ingensinde kunnet formaa ham til. Aanensen har derfor erklæret at han ikke af fri Villie, vilde betjene sig af Hertervig som Arbeider; men at han alene, deels for at imødekomme min Anmodning, og deels i Haab om, at den Beskæftigelse han paa den Maade fik kunde virke velgjørende paa ham, har anvendt ham i Arbeide, thi nogen Ulempe har dog altid været med ham. Aanensen selv har derfor erklæret for mig at han, selv om den Syge ikke var uvillig til at arbeide – saa vil han til Høsten og igjennem den heele Vinter paa ingen Maade paatage sig at have noget med Hertervig at gjøre.»

25. september 1856 vedtok byens formannskap følgende:

«Angaaende Maler Hertervigs Indsendelse til Gaustads Sindssygeasyl. Documenterne foredroges og under Forhandlingen foreslog Magistraten at Beslutningen formes saaledes at Bestridelsen af Udgifterne ved

Maler Lars Hertervigs Ophold indtil videre ved Sindssygehuset paa Gaustad bevilges et aarlig Beløp af 122 Spd. foruden de til Patientens Indsendelse og mulige Hjemsendelse medgaaende Omkostninger.»

I et brev til doktor Sandberg på Gaustad antydet Sundt at det kunne være en sammenheng mellom Hertervigs kunstneriske aktiviteter og hans sykdom med melankoli som et av kjennetegnene. Sundt overtalte derfor Hertervig til ikke å ta med seg malersakene til Gaustad. «Eg har komt her for å bli helbreda, ikkje for å mala», sa Hertervig selv ved ankomst og hadde tydeligvis oppfattet Sundts hint.

Oppholdet innebar, som kjent, ingen positiv bedring av Hertervigs helse. Han ble utskrevet som uhelbredelig og overført i det offentliges forvaring for resten av sine levedager. Men fortsatt fulgte Sundt med i hvordan det gikk med sin kunstnervern. Men Sundt døde 30. oktober 1882, 82 år gammel, etter kort tids sykeleie og 20 år før Hertervig, og Sundt fikk derfor ikke anledning til å følge den syke kunstneren livet ut. Sundt ble gravlagt på Lagård gravlund 7. november. Lars Oftedal holdt liktalen mens pastor Bugge foretok jordpåkastelsen. I anledning mannens død hadde fru Helene Sundt denne dagen gitt 400 kroner til bespising av byens fattige, organisert gjennom fattigpleien. Dermed gikk Sundt ut av livet på samme måte som han hadde levd det, alltid opptatt av å hjelpe dem som hadde et svakere utgangspunkt for livsoppholdet enn ham selv.

OM LARS HERTERVIGS BROR KNUD

I flere omganger fikk Lars Hertervig bo hos sin fire år yngre bror Knud og hans elleve år eldre kone Ellen Marie. Knud Hertervig ble født på Borgøya i Tysvær 9. april 1834. I 1849 lot han seg døpe, 15 år gammel, trolig for å få minst mulig problemer med myndighetene i forhold til arbeid. En av fadderne hans var for øvrig smed Jens Madland som 4. juli 1825, 16 år gammel, fikk forlate utvandreskuta «Restauration»

sammen med to eldre søstre da båten la seg for anker i Dusavig natten til 5. juli før ferden mot Amerika startet. Jens sym-patiserte trolig også med kvekernes lære. Siden fulgte han for øvrig i foreldrenes kjølvann til USA.

Knud arbeidet først som skomaker. I 1859-1860 satt han i det første styret for Asbjørn Klosters Totalavholdsforening, men han var ikke innmeldt kveker.

Han giftet seg 26. november 1857 med Ellen Marie Nielsdatter (1824-1913), født 28. november 1824 som datter av arbeidsmann og tømmer Nils Johannessen og Malene Larsdatter. Ellen Marie hadde vokst opp i Uhrens rode i et hus som lå ved Torget. Knud og Ellen Marie fikk disse barna: Joren Mallene (1860), Laura (1862) og Kasper (1873). Familien bodde først i Bagergade 9 i Rosenkildehagen, der Lars har laget en tegning av Knud i skomakerverkstedet. Men siden satset Knud på sildefiske, og han førte etter hvert sin egen jekt. I 1863 fikk Lars være med brorens jekt til Christiania. I 1865 bodde Knud med sin familie sammen med Lars og faren i Rosenberg gate 38. Knud og Ellen Marie tok seg av Lars fra 22.06.1865 til 01.07.1866. Knud flyttet da med sin familie til en kassafabrikk med adresse Sandvigen 31. Der ble Lars tatt i forpleining fra 01.09.1870 til september 1878. Han skaffet seg da bare sporadisk arbeid, bl.a. med å hogge ved for folk på Stranden.

I september drog Knud til Island der han arbeidet som notbas i et sildebåtlag. Han lot aldri mer høre fra seg og døde på Island i 1906. Martin Nag betrakter Knuds forsvinning nærmest som en flukt fra en sosial tilværelse han ikke orket mer av. Desto mer beundringsverdig er det at hans kone, Ellen Marie, på nytt forbarmet seg over svogeren som hun tok i forvaring i sitt nye krypinn hos familien Abeland i Rosenberg gate 26, der Lars fikk bo fra hans fars død i 1885 (14.12) og fram til 30. november 1901 da Ellen Marie flyttet til Kongsteinsgate 26. Ellen Marie livnærte seg som hermetikkar-

beiderske, men hun fikk økonomisk støtte fra byens fattigkommisjon for å ta seg av den syke svogeren. Lars Hertervig ønsket ikke å forlate Rosenberg gate 26, der han følte seg hjemme, og familien Abeland lot han få bo der fram til 1. desember 1901.

HERTERVIGS VERTSKAP BRØDRENE AANENSEN

Brødrene Salve og Peder Andreas Aanensen var født i Gyland i Bakke sogn i Vest-Agder i henholdsvis 1818 og 1821. Begge brødrene deltok i arbeidet med å få reist forsamlingshuset i Nygata hvor de også var bosatt og drev sin virksomhet som malere og handelsmenn. De overtok først malermester Endre Dahls hus og lokaler i Nygata 5. Der hadde Lars Hertervig arbeidet i årene 1843-1848

Peder Andreas var gift med Ane Bergitte Gjertsen (f. i Kristiansand i 1823). Ektepa-

ret var bosatt i Nygata 9 og hadde barna Sophie Albertine (f. 1848), Anna Georgine (f. 1850), Anton (f. 1852), Bergitte (f. 1855), Petra Karoline (f. 1858), Ida Marie (f. 1860) og Jacob Severin (f. 1865).

LÆREGUTTEN LARS HERTERVIG

Brødrene Aanensen overtok kvekeren Endre Dahls malerverksted i Nygata 5 i 1843 etter å ha fått borgerskap som malermestere. De overtok også Dahls læregutt, Lars Hertervig, og lot han følge med da malerverkstedet ble flyttet til Nygata 13, men betingelsen for å fortsette var at han lot seg konfirmere, noe som skjedde i 1846, etter at unge Lars hadde lest i smug for ikke å såre sine kvekersympatiserende foreldre. Etter konfirmasjonen bestod Hertervig svenneprøven som dekormaler. Også siden i livet skulle Hertervig dra nytte av velviljen til familien Aanensen. I oktober 1855 fikk

Fra Sandviken. Fra skissebok II. Nasjonalgalleret, Oslo.

han således arbeid i malerverkstedet etter hjemkomst fra Düsseldorf – med mentale problemer. Han bodde da i et kvistværse i et tilbygg i bakgården av Nygata 13 dit brødrene i mellomtiden hadde flyttet sitt verksted. Som nevnt var det Hertervigs velgjører Hans G. B. Sundt som ba for sin kunstnervenn hos haugianerbrødrene.

Fra 1. juli 1866 til 31. mars 1867 bodde Hertervig hos P.A. Aanensen på fattigkassens regning, «noget Sindssvag». Han klarte bare å utføre arbeid i perioder og snakket fraværende med imaginære personer, men ble ivrig når han fikk forgylle rammer og dekorere møbler.

Den eldste av brødrene Aanensen, Salve, ble gift med stavangerjenta Olene Olsen Rønneberg (f. 1823). Ekteparet bodde i Nygata 13, der også malerverkstedet var. Ekteparet fikk barna Severine (f. 1846), Aanen (f. 1852,), Salve (f. 1854, drev siden malerforretning i Skagen 37), Martin (f. 1855, ble handelsbetjent i farens forretning) og Olava (f. 1858). I 1882 skaffet Salve seg handelsborgerskap i byen i tillegg til det borgerskapet han hadde som malermester, og i folketellingen for 1885 opptrer han med yrkesbenevnelsen «Skibsreder».

Sønnen Aanen, som var født i 1852, var skoleflink og studerte siden teologi. Han ble først personalkapellan i St. Jørgen menighet i Bergen, og fra 1880 var han kallskapellan i Hetland der han i 1896 også ble residerende kapellan og i 1907 sogneprest.

I 1879 ble Aanen Aanensen gift med Malene Marie Larsen (1856–1947), datter av skipper Tormod Larsen Mæle og Johanne Henriksdatter Wiig. Malene Marie var niese til Alexander Kiellands stemor, Inger Mæle.

At forfatter Kielland kjente brødrene Aanensen, trenger vi ikke tvile på. Han visste godt at disse to godhjertede haugianerne ga arbeid til Lars Hertervig enten Lars var i stand til å arbeide eller ikke. Interessant er det også at fra Alexander Kielland var fem år gammel til han fylte seksten, var det brødrene Aanensen som eide løkken vest

for hans barndomshjem. I årene 1856-1865 eide Aanensen-brødrene en jordløkke vest for Olafskleven 4 der de hadde kjøpt våningshus og løe på auksjon etter enkefru og kveker Anne Brathsdatter Schiæveland Brimsøe. Med andre ord hørte også brødrene Aanensen til forfatterens fargerike barndomsrike. Om også Hertervig vanket på Aanensen-løkken, vet vi ikke, men forfatteren kjente godt til ham helt fra oppveksten – ikke minst fordi faren, Jens Zetlitz Kielland var medlem av byens fattigkommissjon som tidlig måtte engasjeres til beste for den mentalt syke kunstneren. Faren hadde også engasjert seg i utdannelsen til fattiggutten fra Stra´en, som vi hørte.

BAKER OLE NIELSEN

I flere omganger var Hertervig plassert i private hjem der mennesker tok imot vanskeligstilte som trengte pleie på samfunnets bekostning. I 1856 og 1858 bodde han således hos familien Nielsen i Øvre Strandgate 22.

Ole Nielsen var født på Litle Svela i Bjerkreim 3. mai 1817. Han var sønn av Nils Ommundsen Litle Svela (f. 1807) og Anne Asbjørnsdatter Litle Svela (f.1801). Faren til Ole var litt av en rundbrenner som hadde fem barn utenfor ekteskap før han giftet seg. I ekteskapet hadde han ni barn hvorav Ole var nest yngst. Ole drog til Stavanger der han slo seg ned som baker. Han giftet seg med stavangerjenta Axeliane Christine Pedersen, f. 28. november 1823. Hun var datter av tømmermann Govart Pedersen og Marta Olsdatter som bodde til leie i Øvre Strandgate 82.

I huset der Lars Hertervig oppholdt seg, bodde også ekteparet Nielsens barn Nicolas, som var 21 år og malersvenn i 1865, Jacob var 15 år og ble sjømann, Ole jr. på 12 ble siden 1. styrmann, Axel på 8, ble matros og Anne var 5 år i 1865 – og 7 da Hertervig flyttet inn. En av sønnene til ekteparet Nielsen gikk på Asbjørn Klosters skole i Hetlandsgate 2, noe som tyder på at denne familien kan ha hatt kvekersympatier.

Losjerende hos denne familien i 1865 var sjømann Jacob Olsen (24), sjømann Jacob Rasmussen (26), sjømann Martin Rasmussen (20), sjømann Jan Berg (24) og sjømann Hans Larsen (20) – alle fra Stavanger. Sjømann Edvard Vileussen (27) var fra Farsund og handelsreisende Gudmund Siverson på 24 år var fra Sverige. Hertervig flyttet til familien Nielsen fordi malermester Salve Aanensen ikke lenger torde ha ham boende alene i sitt verksted i Nygata grunnet brannfare (Hertervig røykte pipe). Da Hertervig for annen gang fikk plass hos familien Nielsen i april 1858, var han nettopp blitt utskrevet fra Gaustad asyl som «uhelbredelig». Han hadde for øvrig en god arbeidsperiode under dette oppholdet på Stra'en. I juli 1859 drog han videre til et seks års opphold hos morbroren Wilhelm Larsen på Austabøvik på Borgøya i Tysvær, der han for øvrig var født 16. februar 1830.

FAMILIEN ABELAND

Lars Hertervig fikk bo hos familien Abeland i Rosenberggate 26 fra 30. november 1901 til 1. desember samme år, men da hadde han allerede bodd i huset deres i 15 år sammen med svigerinnen Ellen Marie som bodde til leie i dette huset.

Ole Olsen Abeland var født i Bjerkreim 1. januar 1856 som sønn av gårdbruker Ole Olsen Fjermeland (1819-1880) og Kirsti Rejersdatter Apeland (1830-1892). Ole ble gift 26. november 1879 med Inger Rasmusdatter Nordre Tengesdal, datter av Rasmus Ommundsen Tengesdal (1804-1898) og Siri Clemmetsdatter Helland (1821-1907).

I 1880 flyttet ekteparet Abeland til Stavanger, der Ole skaffet seg arbeid som tømmermann. Siden fikk han arbeid som tømmermann i Stavanger Telefonselskap.

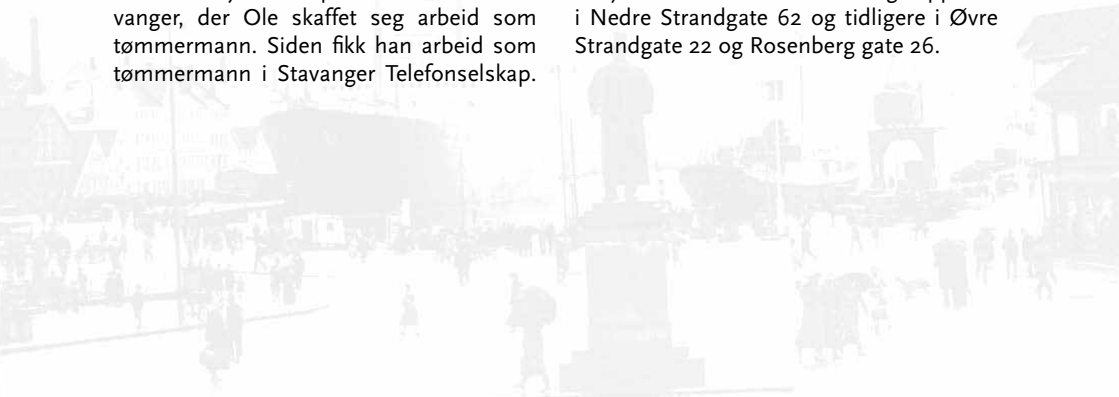
Ekteparet bodde i eget hus i Rosenberg gate 26. De hadde disse barna:

- 1) Kirsten (1881, butikkpike i 1885).
- 2) Ole (1883, snekker).
- 3) Rasmus (1887 – døde trolig som barn.)
- 4) Sigvart (1887).
- 5) Serine (1890).

I 1885 bodde det 17 mennesker i dette «dokkehuset» i Rosenberg gate. Lars Hertervig bodde på et lite kvistværelse i Rosenberg gate 26, både da Ellen Marie tok ansvar for ham og i de månedene familien Abeland overtok i 1901. Det var for øvrig Ole Abeland som sammen med sine arbeidskamerater bar Lars Hertervigs kiste fra kapellet til gravstedet på Lagård kirkegård.

TORGER NORDBØ

Fra 1. desember 1901 var Hertervig til forpleining hos kjøper Torger Nordbø i Nedre Strandgate 62, og der døde kunstmaleren, sittende i en gyngestol, 6. januar 1902, 72 år gammel. Torger Larsen Nordbø var født på Kvitsøy 16. mai 1845. Hans foreldre var gårdbrukerparet Lars Larsen og Pernille Torgersdatter, begge fra Nordbø. Torgers kone het Inger Karine Rygg. Hun var født i Randaberg 16. september 1850 og var datter av Knud Knudsen Rygg i Randaberg (1815-1904) og Johanna Margretha Naustvoll fra Kvitsøy (1816-1858). Det var Nordbø som eide huset der Hertervig fikk bo. I 1900 bodde det 19 mennesker i huset fordelt på tre husstander: Nordbøs, steinarbeider Wilhelm Skeies og kaiarbeider Peder Torgersens. Det var Stavangers fattigkommisjon som betalte for Hertervigs opphold i Nedre Strandgate 62 og tidligere i Øvre Strandgate 22 og Rosenberg gate 26.

Barndomsminner fra Stavanger på slutten av 1930-tallet (5)

av Hans Jakob Andreassen

Stavangerens lesere har i fire nummer av bladet blitt delaktige i pensjonert lektor fra Eik Lærerhøgskole, Hans Jakob Andreassens, barndomsminner fra vår by i siste del av 1930-årene. Vi gjør nå et lite tidssprang i hans nedtegnelser, til 1939/40 da krigsmaskinen var begynt å rulle ute i Europa, og hører hvordan krigen også fikk innvirkning på de hjemlige, foreløpig nøytrale forhold. Her i Stavangeren skal vi følge Andreassen fremover til panikkdagene i byen i april 1940. (red.)

Trange tider

(Kommunen må spare brensel, og Våland skole flytter til Kampen. Jeg får tredjegraden – på kreditt.)

Det ble bestemt at kommunen skulle spare brensel. Alt var blitt så dyrt, og det var vanskelig å få koks og kull fra England på grunn av krigen. Skoler måtte stenge. «Brenselskrise», sto det i avisene.

Våland skole var en av skolene som midlertidig måtte stenges. Vi måtte forlate klasserommet vårt, sløydsalen på loftet, sangrommet med orgelet og gymnastikk-salen med de klumpete, svarte gymnastikk-skoene. Nå måtte vi gå helt til Kampen, annen hver uke om formiddagen, annen hver uke om ettermiddagen.

De første gangene var det ganske spennende. Vi måtte gå gjennom fremmed territorium, men vi kom i strømmen fra Våland, og ingen hindret oss eller ville ta oss. Etter noen dager gikk vi helt trygt.

Kampen skole var en stor, grå murbygning som virket nyere enn Våland skole. Vi måtte dele klasserom med en ukjent klasse som var der enten formiddag eller ettermiddag når vi ikke var der.

Trepultene i klasserommet hadde hull til blekkhus, med blekkhus på plass oppi. Sånn var det på Våland også. Men her viste vi at noen satt på samme pult som oss halve dagen, enten før oss eller etter oss. Hvem var de? Hva gjorde de? Kjedet de seg? Hvilke fag hadde de? Vi begynte å skrive små lapper og la dem under blekkhusene. Så fikk de finne dem, de som ville.

Det viste seg at det var en jenteklasse som holdt til i vårt klasserom. Det tok ikke lang tid før de hemmelige lappene under blekkhusene ble funnet, og vi fikk svar tilbake. Jentene var rause og enkelte tegnet selvportrett av seg sjøl, uten klær. Jentetegningene sirkulerte. Dette vakte en viss uro i klassen.

Noen av guttene i klassen returnerte høfligheten med å tegne selvportrett av seg selv. Det vistest tydelig at de var gutter, med sterk interesse for nakne jenter.

Læreren kunne ikke unngå å forstå at noe var på ferde. Et av selvportrettene ble oppdaget og beslaglagt. Så ble det selvfølgelig forbud mot å legge lapper under blekkhusene. Lærerne tok stikkprøver og undersøkte. Livet ble igjen ensformig og

kjedelig. Men det lot til at klassen nå hadde glemte for godt at de hadde østlendinger i klassen. Var jeg forresten østlending nå? Hadde jeg ikke begynt å etterape de andre guttenes måte å snakke på?

20. januar 1940 var det årsfest i speidertroppen. Festen skulle holdes i KFUK-huset i Dronningensgate. Fedrene var også innbudt. Det var bevertning og underholdning med opplesning og sketsjer. En av sketsjene het «Stortinget». Jeg hadde uklare begreper om hva et «storting» var og skjønte ikke så mye av morsomhetene. Men fedrene og de store guttene humret.

Speiderløftet var pugget i flere uker, men da stunden kom og jeg sto med venstre hånd på det norske flagget og skulle avlegge speiderløftet, måtte jeg likevel ha diskret suffli av troppslederen.

Det måtte Jacob også, men nå var vi opptatt som speidere og kunne bruke uniformen, med lue, skjerf og fløyte med snor i. Uniformen brukte vi bare på troppsmøtene, ikke på patruljemøtene.

Det var en liten hake ved denne opptagelsen. Jeg hadde så å si fått 3.-graden på kreditt, jeg hadde nemlig fremdeles ikke greid kast med livline. Fortvilelsen var stor. Jeg greide ikke å kaste langt nok. Livlinekast så ut til å skulle blokkere hele avansementet på speiderveien. Når snøen var gått til våren, skulle jeg få avlegge ny prøve.

Søndag 22. mars arrangerte Elgpatruljen en sporlek rundt Våland. På en grønn gressbakke i nærheten av Rogaland sykehus løsnet det plutselig for meg, og jeg kom i mål med haglposen.

Attpå til fikk jeg førstepremie i sporlek-konkurransen og Halvor tegnet egenhendig et vakkert diplom med speiderlilje og oppgående sol over grønne bakker. Det var en flott utmerkelse og ble hengt på veggen på rommet mitt.

Krig og forberedelser til krig

(Finnene sloss hardt. Men hvor lenge ville de greie seg? Det gjaldt å være forberedt hvis russerne angrep Norge.)

– Jeg var alvorlig bekymret for finnene i vinterkrigen. Russerne hadde fly og kunne bombe de finske stillingene fordi finnene manglet luftvern, hørte jeg på nyhetene i radioen. Jeg fulgte med på kartet og var redd for russisk gjennombrudd på Sallafronten og på det Karelske neset.

Norge sendte Røde Kors-bil med mannskap, og de første norske frivillige hadde dratt av gårde for å slåss sammen med finnene. Det måtte selvfølgelig hjelpe kraftig. Nordmennene var også flinke til å gå på ski, og de kunne sikkert også være med og omringe russerne om natta og hjelpe til med å ta dem til fange eller skyte dem.

Det sikreste var nok å skyte dem. De hadde jo lus og kunne verken lese eller skrive. Forresten var de sendt i vinterkrigen uten varmt tøy, så de frøs i hjel, hvis de da ikke ble skutt av finnene.

Bladet «Bilder» hadde illustrerte beretninger fra de finske frontene. Rovaniemi var bombet med brannbomber. Nå besto byen av svartsvidde skorsteiner. Husene var brent. Det var bilder av ihjelfrosne russiske hester og soldater. Opp av snøen stakk armer og bein på russerne som enten hadde sovnet ute og var frosset i hjel eller som var skutt av finske skipatruljer.

Noen ble tatt til fange. De russiske krigsfangene så forkomne ut. De var magre og skjeggete og visste nesten ikke hvem de var i krig med.

Finnene hadde Suomi maskinpistoler som var verdens hurtigste, mens russerne hadde maskinpistoler med rundt magasin oppå. Dette kunne vi også se på bilder i bladene eller avisene.

Jeg håpet at alle ryggsekkene og tepene vi hadde sendt var kommet fram i god behold.

Russerne kastet også brannbomber over Helsinki så mange hus brant ned. På lydfilmavisen som gikk på kino hver lørdag, viste de hvordan brannbomber virket. De slo gjennom hustakene og la seg på gulvet i øverste etasje i husene og begynte å sende ut gnister. Av gnistene ble det brann.

En brannbombe kunne slukkes hvis den ble begravd i sand. En måtte ikke nærme seg brannbomben fra siden. Da kunne en få gnister på seg, nei, en måtte angripe den fra hjørnet bakfra. Akkurat i hjørnet kom det ingen gnister.

Dette så vi på filmavisen. Siden ble dette dramatisert på et troppsmøte. En hjemmelaget «brannbombe» i papp ble lagt på gulvet, og troppslederen viste hvordan vi kunne nærme oss «bomben» og kaste «sand» over bomben med en spade. Spaden fikk vi i handa, men sanden måtte vi bare innbille oss at vi så.

Vi gikk hjem fra møtet og følte hvor godt det var å få faglig innsikt i sånne spørsmål. Nå kunne russerne komme med brannbombene sine. Vi skulle stå på loftet med spade og sand og dyngte ned brannbombene så de ble uskadelige.

Så kom det beskjed fra Stavanger brannvesen om loftsrydding. Alt som var brennbart måtte ut fra loftet og kastes på søpla, særlig papir og gamle klær og slikt som var lett å få fyr på.

På kottet innenfor rommet mitt hadde jeg liggende en gammel kladdebok full av glansbilder. Tre bunker med etiketter med strikk rundt var også i faresonen, skjønte jeg. Begge deler fikk jeg beholde, men de gamle numrene av Allers og Alle Kvinner som mor og far hadde liggende måtte ofres.

Etikettene og glansbildene ble puttet i en gammel verktøykiste av tre. Der tok de vel ikke så fort fyr.

Vertinnene våre var bekymret for loftet. Det var så fullt av kroker og krinker. Kasser med gamle ting sto stablet over alt. De orket heller ikke å bære opp sand, men trøstet seg med at det var en vannspring der oppe. Så satte de opp en tom vannbøtte som en kunne bruke som redskap til å slukke med.

Jeg visste selvfølgelig at det ikke var godt nok, men sa det ikke. Men et slikt teknisk problem som å beherske en brannbombe har 11-åringere bedre greie på enn 50-årin-

ger. Gamle folk følger ikke med i den tekniske utviklingen. Det fantes kanskje ikke brannbomber en gang da de var unge.

Det kunne jeg ikke si til vertinnen som satset på en vannbøtte på loftet. Jeg kunne ikke begynne å belære henne – det ville være uhøflig. Men hadde hun spurt, kunne jeg ha fortalt henne hva som skulle til.

Forresten var det ingen som hadde lyst til å gå opp alle trappene og bære sand til en sandkasse. Det var nesten helt sikkert at det ikke ble krig i Norge, dessuten ville huset vi bodde i aldri bli truffet.

Storesøster kom hjem en kveld med en gassmaske fra førstehjelpskurset hun gikk på. Når hun satte den på seg, så hun ut som et monster. Far og jeg prøvde den og så på oss sjøl i speilet. Det var tungt å puste med gassmaske på. Luften skulle gå gjennom et slags filter i den runde nesa på gassmasken.

Mor ville ikke prøve den. Den kunne ødelegge frisuren hennes.

Nå hadde vi gassmaske i familien, men det var jo bare én, og vi var fire. Hvem skulle ha den på hvis det ble krig? Det snakket vi ikke om.

Men Storesøster kunne fortelle fra kurset hun gikk på at vi var heldige som bodde i 2. etasje, for gassen lå gjerne langs bakken. Men kom det gassangrep, måtte vi lukke alle vinduer og helst klistre dem igjen med limpapir.

Gassangrep →? Hvem kunne finne på slikt? Russerne brukte ikke gass i Finland.

En dag far og mor var en runde på torget, møtte de en mann i gråblå flygeruniform og båtlu: mors tremenning Thor, som var forlagt på Sola. Han var flyger og hadde i flere år vært ansatt i et fransk flyselskap. Da krigen brøt ut, risikerte han å bli innkalt til det franske flyvåpenet. Derfor var han kommet hjem, men ble ved hjemkomsten innkalt til det norske flyvåpenet, fikk løytnants grad og ble plassert på Sola. Men i Norge ville han jo slippe unna krigen.

Han ble invitert til aftens. Det ble en storartet kveld. Thor kom i den flotte uni-

formen sin med to stjerner på skuldrene. Bart hadde han også, – også rett fra Paris!

Mor serverte te, og far sprettet en boks sardiner. Den kombinasjonen var bare til bruk ved ekstra anledninger.

Det gikk ville historier om eventyrene Thor. At han hadde valgt som yrke å være flyger, viste jo at han ikke kunne være helt normal, i alle fall ikke helt som andre mennesker. De fleste flygere falt ned og omkom før eller senere. Han skulle ha stått på hendene på toppen av Eiffeltårnet, på rekkverket, og også begått andre halsbrekkende merktverdigheter. Kanskje var flygeryrket nettopp noe som passet for sånne våghalser.

Nå satt han ved vårt spisebord og spiste sardiner og mors hjemmelagde syltetøy og drakk te og var nesten som et alminnelig menneske, bortsett fra uniformen og barten.

«Tror du det blir krig?» – spurte mor.

«Russerne er nok interessert i de isfri havnene i Finnmark, men jeg tror ikke de vil erte på seg vestmaktene.»

«Har du revolver?» – ville jeg vite.

«Ikke revolver, men pistol. Vet du forskjellen?»

«Jeg vet om Colt og Luger og Browning og – og...» Jeg visste det var et navn til, men kom ikke på det, «revolverne har en rund tønne hvor patronene ligger, pistolene har patronene i håndtaket.»

«Hvor vet du alt det der fra om de våpnene?» spurte mor forskrekket.

Jeg skjønnte jeg hadde gitt meg ut på noe dumt. Nå måtte jeg røpe det. «Det er et blad som heter «Mystikk». Der står det om revolvere og geværer og maskingeværer og sånt. Og i «Detektiv-magasinet».....

«Leser du sånne blader? Hvor har du fått fatt i dem?»

Det var ikke lett å slippe unna mors forskrekkelse.

«Svein har lånt noen av noen...» Her gjaldt det å være passe uklar. «Og så er det en side i hvert nummer om forskjellige slags våpen.»

«Vi har Colt mitraljøre også», sa Thor. Også har vi en fransk mitraljøre som heter – som heter...» Nå var det hans tur til å stå fast. «Jeg kommer ikke på det nå. Men det er sånne vi skal forsvare flyplassen med hvis russerne kommer.»

«Hvor mange mann ligger det der ute til å forsvare flyplassen?» ville far vite.

«Det er selvfølgelig hemmelig, men det er ikke så mange. Men vi har jo Madlamoen like i nærheten.»

Nå hadde mor fått nok av militær snakket. Hun ville vite hvordan det var å bo i Frankrike, om det var sant at franskmennene spiser snegler og at de drakk vin til middag hver dag.

Det ble en hyggelig kveld. Far spanderte et glass av sin hjemmelagde plommevin til småkakene mor serverte, og vi var ganske opprømte alle sammen da Thor dro av gårde sent på kvelden i bilen han hadde stående utenfor.

Sildefiske og «fangefiske»

(Noen fanger sild, andre fisker fanger opp av et lasterom i en stor båt i Jøssingfjorden.)

Det ble månedsløp under sildefisket i februar, og far og jeg dro på kort visitt til Egersund.

Jeg oppdaget en ny side ved bestefar: Han kunne knuter! Jeg måtte vise han alle de fire knutene jeg hadde lært i speideren, men bestefar kunne mange flere. Speiderlederne kunne ikke så mange som han. Han var ute i løå og fant et passe tykt tau, delte det i to og viste meg hvordan en spleiser tauet sammen igjen.

Bestefar kunne flere typer spleis, han kunne takle en tau-ende, han kunne flere slags kunster med tau – jeg kunne ikke gi meg før jeg både hadde lært takling og spleising. Kort-spleis, kalte bestefar det jeg lærte.

Om kvelden fant bestefar fram den solide stokken sin og inviterte oss med på en tur ut Strandgata ned til dampskipsbrygga.

Han måtte se sjøen hver dag, og ble

full av indre uro hvis han bare ble sittende hjemme.

Det blåste kraftig, og havna var full av fiskekøyter som lå inne på grunn av uværet.

Ved dampskipskaia lå også en liten sigarformet båt med to store skorsteiner. «Der ligger en «manovar» –t sa bestefar og mente en *man-of-war*. Det var «Skarv», en norsk torpedobåt som lå på nøytralitetsvakt. Tålte den å komme ut i bølgene utenfor havna? Den var så liten og smal.

Det mest imponerende ved båten var skorsteinene. På dekket lå to flere meterlange, avlange metallgjenstander. «Torpedoer» - mente bestefar. Da skjønte jeg jo at båten var rustet ut som krigsskip.

Men jeg trodde krigsskip var mye større. En matros i mørk blå uniformsfrakk, skjert og lue med øreklaffer sto vakt ved landgangen. Han bodde ombord, men hvor kunne det være plass til mannskapet i den spinkle blikkdåsen?

Noen dager etter at vi var kommet hjem, ble det ekstrasending av nyhetene i radio. Et stort tysk lasteskip som het «Altmark» hadde gått inn Jøssingfjorden rett syd for Egersund. Skipet var forfulgt av en stor engelsk jager som het «Cossack».

Cossack lå på havet utenfor Jøssingfjorden og ventet på at den tyske lastebåten skulle stikke til sjøs igjen. Engelskmennene påsto at Altmark hadde engelske fanger ombord. Den tyske kapteinen nektet.

Den lille norske torpedobåten «Skarv» fra Egersund gikk ut og la seg ved innløpet til Jøssingfjorden for å holde vakt. Men da Cossack kom skummende innover for full fart, gjorde ikke den norske torpedobåten annet enn å følge etter Cossack inn fjorden. De skjøt ikke torpedoer eller gjorde noe annet.

Marinesoldatene på Cossack hoppet ombord i Altmark og åpnet lukene. Nede i lasterommet brøt jubelen løs blant alle de engelske fangene. Det var flere hundre sjøfolk fra engelske båter som var senket av tyske krigsskip ute i Atlanteren. De klatret opp fra lasterommet og fikk komme om-

bord i den engelske jageren. Så dro Cossack ut igjen.

Det hadde vært en del skyting mellom engelskmennene og tyskerne under bordingen. Noen av tyskerne ble truffet. En flokk tyskere prøvde å rømme på land, men ble skutt på. Det var blodflekker i snøen oppetter lia ved fjorden.

En av tyskerne lå i snøen og ropte på «Mutti! Mutti» før han døde. Det fortalte en av tollerne i Jøssingfjorden til far en tid seinere.

Sånn krig var farlig og uhyggelig. Dette var noe helt annet enn den krigen vi hadde lekt om høsten.

Men hvorfor måtte de lyve om lasten de hadde ombord? Kapteinen hadde hele tiden nektet for at de hadde fanger i lasterommet. Sånn kan det gå når en prøver å slippe unna ved å lyve, både til tollere og norske krigsskip.

I Norge var vi i tvil om hva som var sant. Avisene holdt alt åpent. Engelskmennene var helt sikre på at den tyske kapteinen løy. Så viste det seg at engelskmennene hadde rett.

I «Aftenbladet» sto det etterpå at tyskerne brukte grov munn på Norge som hadde brutt nøytraliteten ved å slippe et engelsk krigsskip langt inn i en norsk fjord.

Engelskmennene klaget over at Norge hadde latt en tysk båt med krigsfanger ombord få gå langs norskekysten i flere dager uten at den ble skikkelig undersøkt.

Lille «Skarv» hadde ikke kunnet gjøre noe fra eller til. Vi skulle jo også være nøytrale og hadde ikke skutt på noen, hverken tyskerne eller engelskmennene. De ble behandlet likt. Selv om begge parter nå sa de var fornærmet, virket det ikke som om Norge var mer truet enn før.

Men det var jo ubehagelig at de som var i krig med hverandre kunne begynne å slåss i landet vårt uten at vi kunne stoppe dem. Neste gang kunne det bli enda verre.

Det gjaldt å følge med på nyhetene. Hver kveld klokka sju slo vi på radioen, og det ble stille i stua. Det mest spennende

skjedde i Finland. Hadde russerne startet en ny offensiv? Hvordan var situasjonen ved Suomisalmi? Hadde finnene skutt ned flere fly?

Jeg hadde kart over Finland spent opp med tegnestifter på en kryssfinerplate og fulgte med i alle beretningene fra fronten. Hvem ville vinne? Jeg satte kryss ved alle byene som var blitt bombet.

Det ble skrevet tydeligere og tydeligere i avisa at finnenes situasjon var ganske fortvilet. Det var ikke noe land som turde å hjelpe dem, selv om det kom frivillige både fra Norge og Sverige.

I slutten av februar gikk det ikke lenger. Marskalk Mannerheim måtte gi seg, enda finnene fortsatt hadde vinteren og kulda på sin side. Men russerne var mange og hadde fly, tanks og kanoner i uhorvelige mengder.

Finnene var modige og tapre, men de kunne til slutt ikke stå seg mot overmakten, når russerne kom løpende mot dem i tusentalls, og skyttergravene samtidig ble bombet.

Det var bittert å lese i avisen om fredsforhandlingene hvor russerne forlangte store deler av Finland som krigsbytte. Men hva kunne vi gjøre?

Så måtte mange finske gutter og jenter evakueres. Mange kom til Sverige, hvor de fikk suppe av Røde Kors, noen kom også til Finnmark, hvor de også fikk suppe. Det så vi bilder av i avisene. «Finske barn som nettopp er kommet over grensen, får suppe av Røde Kors»- kunne vi lese under bildene.

Vi trasket den lange veien til skolen som før og snakket om finnene og alt de hadde utrettet. Historiene om de finske soldatene var lange.

«Molotov-cocktails» var en ny oppfinnelse. Utbrente russiske tanks var vitnesbyrd om hvor farlige de kunne være. Men de krevde modige soldater som kunne lure seg helt opp til tanksene for å kaste flaskene med bensin på dem.

Vi var uenige om hvordan disse Molotov-cocktailene var laget. Var det bare

en flaske fylt med bensin? Eller var det en flaske bensin med en lunte oppi? Eller var det en flaske bensin som de kastet en glødende sigarettstump oppi? Påstand sto mot påstand og forårsaket nesten slagsmål på skoleveien.

Veien var lang helt over til Kampen. Heldigvis var veien enda lenger nedover til Europa, hvor soldatene lå og skjøt på hverandre tvers over landegrensene.

Vi i Norge holdt oss utenfor det hele. Det var nok det lureste. Men det var spennende å være tilskuer. Nesten alle holdt med England og Frankrike. De tyske ubåtene som senket norske skip, skapte motvilje mot Tyskland.

Vinterkulde i byen

(Isen holder! Tålmodigheten holder ikke. Om-sider «lov» på Mosvatnet. Skihopping med Lagårdsveien som unnarenn.)

Kulda slo til og isen la seg på Mosvatnet igjen. Hvorfor ble det ikke lov å gå på skøyter der? Etter et par dager med skarp kulde dro Svein og jeg til Mosvatnet for å kjenne på isen. Det samme gjorde politi og brannvesen. De fant ut at isen ikke var trygg og ba folk være tålmodige og vente.

Vi var uenige, og det var det flere enn oss som var. Da mørket falt på om kvelden, var det mange utålmodige gutter som i all hemmelighet spente på seg skøytene i sivkanten og tok noen tak med skøytene utover. Det gynget og sprakte, særlig langs land.

Det var tryggere lengre utpå, var det noen som sa. Men der kunne en risikere å bli sett og tatt med til politikammeret.

Vi holdt oss i mørket innunder land for ikke å bli kapret av politiet, som på denne tiden hadde den vennelige uvanen å ta turer ut til Mosvatnet for å kontrollere at ingen prøvde seg med skøyter før tida var inne.

Men å gå på Mosvatnet før det var lov ga ekstra opplevelser og spenning på to måter: For det første: Ville isen holde? For det andre: Ville vi bli oppdaget og tatt?

Siv og steiner gjorde skøyeturen i mørket langs land til en tvilsom fornøyelse. Det var ikke godt å se alle hindrene. Så fant vi det likevel klokest å vente til politiet hadde gitt «lov».

Endelig ble isen vurdert sikker nok.

Det var krig ute i Europa, men på Mosvatnet var ingen ting forandret fra året før.

Det ble igjen rigget opp flomlys på holmen og rundt bukta inne ved Sekundærstasjonen. I England og Frankrike og Tyskland var det blanding.

Wienervalser tonet ut over isen om kvelden fra to-tre høytalere. På tyske radiokanaler spilte de krigsmarsjer. Engelskmennene sang: «We are going to hang our washing on the Sigfried line...»

Pølseselgerne og de som solgte hjemmelaget knekk fant sin plass som før. Ute i Europa var det matrasjonering.

Om kvelden var det tett med folk i bukta inne ved Sekundærstasjonen. Primusene suste. Varme pølser gikk unna for 25 øre stykket. Det kunne være kø ved pølse-primusen. Det var rart så mange penger enkelte hadde.

Jeg kjente igjen reimselgerne som trålte rundt langs strandkantene hvor barn, ungdom og voksne i fargerike gensere og luer satt på steiner eller på den frosne bakken og spente på seg skøytene. Det må ha vært mange råtnete reimer, ellers hadde ikke reimselgerne drevet på.

De to reimselgerne gikk på noe som kaltes «Stokka-skeiser». Det var skøyter av tre med et jernbånd under. Hvorfor het det «Stokka-skeiser»? Var det noen fra Stokka som laget dem?

Om kvelden kom det lange drønn i isen av kulda. Vi ba en bønn om at kulda måtte vare.

Lengdeløpskøytene begynte å bite godt. Med god armleng økte farten utover vannet. Ballangrud og Engnestangen spøkte i bakhodet. Men det ble ikke særlig vellykket da jeg prøvde å gå med hendene på ryggen som jeg hadde sett at de store gjorde.

Nå hadde jeg også noen å gå sammen

med. Svein hadde hockeyskøyter etter broren. Vi fant kjepper med bøy på i krattet langs Mosvatnet og spilte hockey med en flat stein. Det er ikke nødvendig å være enn to mann for å spille hockey og ha det moro. Flott utstyr er heller ikke nødvendig.

Et par gutter fra klassen dukket opp. Det var spenstige, store karer som alt var begynt å bli plaget av hormonene. De tok opp jakten på jenter som beveget seg i halvmørket utenfor rekkevidden av lyskasterne. Det var store jenter som gikk i 6. og 7. klasse. Jentene ble forfulgt et stykke til de ble tatt igjen, så ble de klemt på og følt på til jentene ble sinte og begynte å slå fra seg.

Men jentene skøyte ikke vekk. De visste nok også hvem guttene var og tok det ikke så høytidelig.

Jeg kom hjem til 7-nyhetene med glupende appetitt. Hadde det vært noen nye sjøslag?

Livet ute i Europa og vinterlivet på Mosvatnet var to forskjellige ting. Godt vi var nøytrale.

Så kom det snø. Nå ble det moro å være østlending igjen. Jeg hadde et overtak når det gjaldt å gå på ski.

I Sverres gate dukket det opp en gutt som het Ingvald. Han hjalp til å bygge hoppbakke i øvre delen av Sverresgate som lå ovenfor Lagårdsveien. Ingvald var et par år eldre enn meg og flink skiløper til å være fra Stavanger. Det dukket også opp en jente som het Liv. Hun hadde bodd i Moss en tid og var flink til å stå på ski. Hun ville også være med å hoppe.

Første kvelden med kuldegrader og kald nysnø var føret glimrende. Vi tok fart oppe fra Christian Jacobsensgate og la på farta nedover med stavene så det suste. Ti meter ovenfor Lagårdsveien lå hoppet. Bakken ble opplyst av gatelyktene.

Hoppene ble lengre og lengre, Ingvald og jeg strakte oss centimeter for centimeter. Liv hoppet nesten like langt, enda ingen av oss hadde hørt om jenter som hoppet på ski. Men hun var nok en uvanlig type. Hun gikk i en klasse over meg.

Vi hoppet etter tur. Vi var tre stykker som konkurrerte. Den som ikke hoppet, sto ved hoppet og målte. Sletta var nede på Lagårdsveien. Der sto tredjemann og så etter om det kom biler. Nede på sletta tok vi telemarksving og brølte oppover: Var det langt!

Veien lå stille og rolig om kvelden. Stavangerfolk liker ikke å være ute når det er kuldegrader. Et par busser i timen kunne vi høre på lang avstand. Sykler eller en hest og kjerre var ikke noe å være redd for. De kunne vi også høre på lang avstand. Jeg glemte helt 7-nyhetene og værmeldingen.

Dagen etter var temperaturen steget nesten til null. Føret var merkelig trått. Hopplengdene ble ikke de samme etterpå. Sånn var stavangervinteren.

Ingvald og Liv leste bøker. En kveld skiføret var for trått, rant vi på spark i Christian Jacobsens gate helt ned til Lagårdsveien. I pausene satt vi på sparkene og diskuterte litteratur. Liv leste både jentebøker og guttebøker.

Stort sett hadde vi samme smak. GGG-bøkene – Gyldendals Gode Guttebøker - fikk både Yngvar og jeg i presang til jul og til geburtsdager. Liv fikk GGP.

Hvilken var best? «Kula og kompani» eller «Det blå lyn»? Hva med «Tarzan»? Tarzanbøkene hadde bilder, og det gjorde bøkene mer interessante. Men de var dyrere også. Windju-Simonsens bøker hadde ofte bilder, men så kostet de også over tre kroner. Det var aldri bilder i GGG-bøkene.

Skulle en bok være spennende eller morsom? Det verste med enkelte ganske spennende bøker var at de kunne ha så lang innledning. Det kunne ta tid før handlingen kom i gang.

Det lot til at Liv hadde mer greie på bøker enn vi guttene. Så hadde hun lest flere «Frøken Detektiv», og de kunne være spennende, men hun syntes de var litt jålete samtidig. Hun var begynt å lese mer voksne bøker og kom med navn og titler som var ukjente for meg.

Interesserte lokalhistorikere søkes til registrering av eldre pantebøker fra Stavanger!!

*Det finnes omfattende arkiver som forteller om
Stavangers bebyggelseshistorie.*

Beskrivelser av alle hus finnes i branntakstprotokollene. Disse er bevart i sin helhet tilbake til 1765 da branntakstering i byer ble lovpålagt i Norge. Husene opptrer her med brannnummer. Disse numrene er faste etter 1827 så det er en del besvær med å følge husene bakover til 1827. Grunnen er det ble gjennomført generaltakstering hvert 10. år etter 1767, men med skiftende nummer i perioden 1767-1827. Sikker identifi- sering av selve eiendommene må en derfor søke i pantebøkene (i dag grunnboken). Disse er bevart sammenhengende siden 1696. Før 1696 finnes eiendommer og overdragelser innført i rettsprotokollene (tingbø- kene). de går tilbake til 1617. Før dette finnes manntall og tomtebrev tilbake til 1570. Problemet med å følge eiendommene bakover i tid er at en må søke på kjøper i registrene. Men før 1793 er skjøtene registrert på selger. Det er allerede utarbeidet maskinskrevet register på alle eien- domsoverdragelser for perioden 1696-1718. Om en har et register som gjør det mulig å identifisere eiendomsoverdragelser for de enkelte hus i perioden 1718-1793 vi en med stor nøyaktighet kunne rekonstruere Sta- vangers bebyggelseshistorie tilbake mot ca.< 1600. En slik registrering vil derfor være et svært nyttig byhistorisk prosjekt.

Den/de som vil ha nærmere opplysninger må beherske gotisk skrift.
Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til Hans Eyvind Næss:
e-mail: hane@arkivverket.no

Handelsbanken | Stavanger Sentrum

Du finner oss i Verkgata 24 (like v/hurtigbåt-terminalen)
En bank for både privat- og bedriftskunder!

-en solid bank - nærmere deg!

Handelsbanken Stavanger Sentrum, Postboks 7034, 4001 Stavanger
Telefon 92 22 33 44 – mail: sentrum.stavanger@handelsbanken.no
www.handelsbanken.no

EiendomsMegler 1

Deloitte.

Fokus Bank

Stavanger Aftenblad

– nyttig hver dag

Adresser

For å lette arbeidet med medlemskartoteket oppfordres alle som skifter adresse til å gi beskjed til foreningen. Det samme gjelder hvis noen får ny mail adresse.

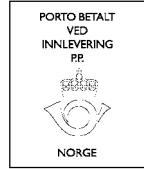
Beskjed bes gitt til:

Harald Sig. Pedersen, Grytningskroken 4, 4041 Hafrsfjord,
tel.: 51 55 61 99, pede7@online.no

B

Returadresse: Byhistorisk Forening, Postboks 351, 4001 Stavanger

---

Styret i Byhistorisk Forening 2007

Hans Eyvind Næss

Eiganesvegen 56, 4009 Stavanger
Tlf. p. 51 52 91 34
mail: hane@arkivverket.no

Harald Sig. Pedersen

Grytningskroken 4, 4041 Hafrsfjord
Tlf. p. 51 55 61 99
mail: pede7@online.no

Jan Ferdinandsen

Rektor Erichsensgt. 8, 4022 Stavanger
Tlf. p 51 55 88 21
meil: janrf@online.no

Petter Løhre

Blomsterveien 1, 4022 Stavanger
Tlf. p 98 20 36 57
mail: kj-loeh@online.no

Vigdis Hovda

Verven 14 C, 4014 Stavanger
Tlf. 51 55 74 02
E-post: vigdis.hovda@hesbynett.no

Axel H. Leversen

Kviebakken 71B,
4034 Stavanger
Tlf. 51 80 21 50
E-post: axel@leversen.no

Elsa Grimnes

Torfæusgaten 56,
4009 Stavanger
Telf. 51 52 02 29
E-post: elsa@saft.no

Per Marthon Mæland

Statfjordsvingene 20
4028 Stavanger
Tlf. p. 51 54 15 00
mail: Per-mm@online.no

Henry Bjørkelund

Sivaksveien 30
4017 Stavanger
Tlf. p. 51 58 16 75 / 91 61 51 17
mail: henry.bjorkelund@lyse.net

Hva har stått i Stavangeren?

Redaksjonen har utarbeidet en forfatter – og emneoversikt fra starten i 1991.

Denne oversikten kan du finne på websidene våre:

www.byhistoriskforening.org